

Het kerspel Loenersloot

<https://hdl.handle.net/1874/222241>

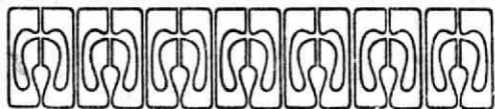
HET KERSPEL LOENERSLOOT

DOOR

L. J. VAN DER HEIDEN,
Kap.

UTRECHT,
ELECTR. DRUKKERIJ „HET CENTRUM”
1913.

mm 4294

H. oct.

2345'

BIBLIOTHEEK UNIVERSITEIT UTRECHT

2973 636 4

HET KERSPEL LOENERSLOOT.

HET tegenwoordig Kerspel Loenersloot bestond vóór de Hervorming uit meerdere parochies met eigen kerk of kapel, nl. Loenen, Vreeland,¹⁾ Loenersloot en Baambrugge.⁴⁾ Toen door de hervorming den katholieken hunne kerkgebouwen ontnomen waren, werd hun, na langen tijd van kerk en eigen herder verweesd te zijn, een parochiekerk op Sloodijk, het middelpunt van bovengenoemde plaatsen, gesticht.

Loenen mag roemen op het voorrecht reeds vroegtijdig het christendom te hebben ontvangen. De H. Willibrordus, die van Engeland de Noordzee was overgestoken naar deze lage gewesten, landde niet ver van Katwijk en trok vandaar in 691 langs den Rijn naar Utrecht. Daar bouwde hij een kerk en maakte deze stad tot het middelpunt, van waaruit het katholiek geloof over noordelijk Nederland verbreid werd. Hoewel niet met zekerheid mogen we toch met groote waarschijnlijkheid aannemen, dat hij of zijne medehelpers deze streken zal bezocht hebben, Hiervoor mag eenigszins pleiten, dat de graven van Niftarlake, in welke grensgouw Loenen gelegen was, advocaten waren van Sint Willibrord.²⁾ Zoo was graaf Erkenfried het omstreeks 725 van St. Willibrord,³⁾ graaf Folbert omstreeks 924 van bisschop Balderik.⁴⁾ Deze advocaten traden op als scheidsrechters, wanneer er tusschen de bisschoppen en onderhoorige leeken geschillen ont-

1) Over de Kerspelen Vreeland en Baambrugge zie mijne opstellen in Arch. Aartsb. Utr. XXXIX, 166; 250.

2) W. Moll. Kerkgesch. v. Nederl. I, 228, 303

3) Heda. 31

4) Matthaei. De Nobilitate 524.

stonden over grondeigendommen en andere bezittingen.

Bestonden er naar deze nog woeste streken geen wegen of heerbanen, toch voerde een natuurlijke waterweg hierheen, n.l. de Vecht. Deze oude rivier wordt reeds besproken in de 9de eeuw, wanneer de H. Ludgerus in zijn leven van den H. Gregorius zegt, dat de H. Bonifacius gedurende drie jaren voornamelijk werkzaam was in de omstreken van Utrecht en langs de Vecht ¹. Met name wordt door den H. Ludger „Attingohem ²) aan den stroom de Vecht” genoemd. De oude naam van de Vecht was Fetha en in oorkonden van 953 heet zij nu eens een Feth, dan weer Fecht. Zij was een belangrijke waterweg en is dit in latere dagen lang gebleven, waarlangs de handel tusschen Utrecht en Friesland en de Noordelijke landen door het meer Flevo (Zuiderzee) werd gedreven ³.

In de „Utrechtsche Volksalmanak” ⁴) vinden we een reisbeschrijving — echt of ver dicht? — van een missiereis, welke een zekere broeder Harmarkerus van Keulen in de 9de eeuw maakte. Hij beschrijft dit oord als zeer vruchtbaar, en dat schoone weiden zich aan de boorden van de Vecht uitstrekten.

Reeds in de 10de eeuw werden deze goederen aan de St. Maartenskerk te Utrecht geschonken. Koning Otto I schonk 21 April 953 het goed van graaf Hatto en de domein-

¹) Ludgeri Vita S. Gregorii Ep. Traj. Cap. I in de Acta S.S. Boll 25 Aug.; J. C. v. d. Loos, Gesch. v. Amstelland 20.

²) Naar alle waarschijnlijkheid is dit de zogenoemde „Proostdij of Achttienhoeven op de Vecht” weleer tusschen Maarssen en Utrecht gelegen en wel te onderscheiden van Achttienhoven bij Westbroek. H. J. van Spanje, Leven van den H. Bonifacius, blz. 63.

³) J. J. de Geer Bijdr. t. d. gesch. en oudh. v. Utrecht; v. Asch v. Wijck, Geschiedk. Beschouwing v. h. oude Handelsverkeer der stad Utrecht; G. Acker Strating, Aloude Staat I, 207.

⁴) Jaarg. 1846.

goederen langs de Vecht.¹⁾ Deze schenkingen werden volgens het recht en gebruik dier dagen bevestigd door Otto II in 975²⁾, door Hendrik IV 2 Mei 1076³⁾, door Frederik I in 1171.⁴⁾

Op 29 Maart 1230 bekrachtigt Rome de schenking aan het Servaasklooster van een huis bij Loenen door Werenboldus, deken van Utrecht gedaan.⁵⁾ In de lijst van goederen aan de Utrechtsche Kerk vóór 690 geschonken staat, dat van het dorp Loenersloot twee derden behoort van St. Maarten.⁶⁾

Dat er in de tweede helft der 13de eeuw te Loenen een bloeiende parochie bestond mag hieruit blijken, dat in 1274 op de lijst der tienden — welke ingevolge de besluiten der Kerkvergadering van Lyon ten dienste van het H Land werden geheven van alle geestelijke inkomsten — vermeld staat: Loenen, Capellanus⁷⁾ de Loenen XXIX S. Holl., Persona de Loenen 3 S. Holl. XV S. Holl. cruss.; in het derde termijn: Lonreslote XV 1 Holl, cruss.; in het vierde termijn: Loenresloot XII 1/2 S. Holl., Persona de Loenen XIV S. Holl.⁸⁾ Beneficiën, welke aan hunne bezitters jaarlijks niet meer opbrachten dan 7 ponden van Tours werden als arm beschouwd en bleven vrij van dezen tiend.

Het oudste gedenkteeken van het Roomsche geloof te Loenen is de oude St. Ludge-

1) v. d. Bergh, Oork.boek v. Holl. en Zeel. I, no. 32; Sloet, Oork.boek I, 93; v. Mieris I, 44; Heda 84, 86—87.

2) v. d. Bergh, Oork.boek I, no. 50,

3) v. Mieris, Gr. Charterb. I, 68.

4) Liber donationum v, h. tweede cartularium. Hist. Gen. 1892, blz. 98.

5) Bull. Traj. no. 124.

6) de Geer, l.c. 350.

7) Cappellanus en persona hebben volgens Du Cange Glossarium mediae et infimae Latinitatis verschillende beteekenissen. Capellanus beteekent o.a. aan het hoofd staan van een kapel; persona beteekent meermalen pastoor.

8) Hist. Gen. Kronyk. 1857, blz. 176 vlg.

ruskerk, thans in het bezit der protestanten. Deze kerk mogen we noemen een der schoonste van geheel den omtrek. Vooral den toren in zijn rijzige vorm en eenvoudige lijnen geeft blijk van den hoogen schoonheidszin van zijn bouwmeester. Hij is tot aan den kop der haan 212 voet hoog.

De kerk dateert ongeveer uit het einde der 13de eeuw. Melis van Amstel van Mijnden, die door aankoop in 1436 heer werd van Cronenburch en Loenen, zegt in 1417, dat de kerk is gewijd geworden „in die eere Goids ende Marie zijnen lieve moeder ende in die eere van Sinte Lugerus”. Op 10 Maart 1464 is zij door bisschop David van Bourgondie verheven tot den titel van eene Ecclesiastike benefice en is de discrete Jacob Peeter Posschen Soone als priester geconfirmeerd.¹ In 1518 werden er aanzienlijke verbeteringe aangebracht.

Het priesterkoor is van bijzondere schoonheid; speels doch streng welven de lijnen omhoog, om saâm te komen in een sluitsteen, waarin de buste van St. Ludgerus kunstig is uitgehouwen. Deze beeltenis is niet de oorspronkelijke, daar het koor in 1693 is ingestort. Voor dien tijd was er een meer uitgebreide afbeelding, gemaakt in 1540 door meester Pieter Willemsz. van Utrecht, waarvan waarschijnlijk de „Christuskop” in de tweede sluitsteen nog aanwezig is. Het koor is gebouwd uit tufsteen, terwijl het schip, de kruisarmen en toren uit baksteen, afgewisseld door zandsteen banden, is opgetrokken. „De kerk is in het geheel 50 treden lang, te weten den Buzck 20, het Kruys en het Choor 18 treden; de breedte van haren Buxck 20, die van het Kruys 32 en van het Choor 12 treden. Zij is rondom met zware dommers, welke de Muuren sterken omzet. Een na de oude Timmerkonst gemaakte kap is gevestigd

¹) J. A. F. Backer, Iets over het Bestuur van Loenen, blz. 4.

op hare muuren, die zeer netjes met Leyen overdekt is. Deese kap werd binnen ondersteund door 10 Pylaaren, opgehaald na de Toscaansche Bouworden".¹⁾

Niets in deze kerk herinnert ons nog aan hare oorspronkelijke bestemming. Al wat de diepe godsdienstzin der vaderen daar bijeenbracht, om de kerk te maken tot een luisterrijke woonplaats des Heeren, is er uit verdwenen. Een luister van middel-euwsche kunst zal ook hier ontplooid zijn. Van de kleurrijk gebrande glazen, waardoor het licht zoo stemmingsvol wijding gaf aan het thans te hel verlicht gebouw, is niet één meer over. In 1759 was er nog een gebrand venster, want de geheymschrijver (blz. 175) verhaalt: „De schilderijen in de glazen zijn genoegzaam uit haar eerste schoonheid geraakt; alleen ziet men nog bijna volkomen het wapen der stad Utrecht aan het oosteynde der kerk.”

Acht altaren sierden deze kerk, waaraan aan elk een vicarie verbonden was ter eere van: Onze Lieve Vrouw, St. Joris, H. Blasius, St. Antonius, St. Anna, St. Catharina, H. Cornelis en St. Ludgerus, die tevens patroon was van Loenen en haar kerk.

Aan voorbije glorie van Loenen's ridder-schap herinneren nog de kleurrijke wapen-borden, gehangen tegen kaal bepleisterde muren. De meeste daarvan dragen de namen en wapens van hen tot wier herinnering ze zijn opgehangen. Van een viertal is zulks niet het geval. Zoo draagt het derde rouw-bord in het westelijk ruim der kerk geen naam, maar wel de wapens en sterfdatum: O. 19 Martii 1676. De wapens wijzen uit dat het werd opgehangen ter memorie van: Elisabeth Anna van Wassenaar van Warmond, stiftsjuffer van Bergen in Henegouwen, gemalin van Anthony van Lynden, Heer van Cronenburgh, Loenen, Mynden, Loosdrecht, Loenderveen, Muydevelt, Teckop

¹⁾ Geheym-schrijver van Staet en Kercke blz. 158.

en Grunsfoort. Boven de galerij zien we een rouwbord met wapen en sterftedatum: Obiit XII November MDCCXIII. Het herinnert aan: Adriaen Wittert van der Aa, Heer van Cronenburgh Loenen Klinckerland, in Grijsoord en Vlaardingerambacht. Aan de Oostzijde hangen twee borden met de data: 28 Octob. 1684 en 17 Juni 1685. Zij wijzen op Frans en Elbert van Lynden, jong gestorven zonen uit het tweede huwelijk van Anthony van Lynden met Cornelia Anna van Issendoorn à Blois, gesloten 17 Mei 1681.

Een steenen doopvont, bij Loenen uit de Vecht opgehaald, en waarschijnlijk gehoord hebbend aan de Loenensche kerk is in eigendom van den Heer Ameschot, in wiens tuin het geplaatst is. Het is een achthoekige kom, welke rand met gothische motieven is versierd. De uitstekende engelenkopjes zijn afgehouden.

Nog iets merkwaardigs rest er te vermelden over den schoonen toren. Dit monument van oude bouwkunst werd met ondergang bedreigd, toen op Hemelvaartsdag 10 Mei 1714 de bliksem in den toren sloeg. Dat de schade aanmerkelijk was, blijkt uit de onkosten, want de herstelling eischte de som van ruim 27.537 gulden.¹⁾ Weinige jaren later, in 1747 dreigde hem hem een grooter ramp; hij week door verrotting van de toppen der palen, elf voeten van zijn middelpunt af, en wel naar het westen, en dreigde weldra om te vallen.²⁾ Voorname torenbouwers, van heinde en verre ontboden, konden of wilden den toren

¹⁾ Zie J. W. Verburgt, Ds. te Nigtevecht, die in de „Kerkbode voor de Vechtstreek” (1ste Jaarg. no. 51—2de Jaarg. no. 37) schreef: Geschiedk. Aanteekeningen op de kerkelijke en plaatselijke geschiedenis van Loenen en Nieuwersluis.

²⁾ Aldus wordt het verhaalt — hoe ongelooflijk het ook moge klinke — in „De Navorscher” I, 161.

niet recht zetten, tenzij hun daarvoor eenige duizende guldens werden betaald. Wien men echter in den vreemde zocht, was nabij. Nadat alle bouwmeesters gehoord waren, kwam Gerrit van der Paauw, mr. timmerman te Loenen, en zette den voorover kijkenden toren voor eenige honderden guldens zeer spoedig weder regt. Ieder verwonderde zich nu over Paauw's kunde, en men maakte daarop zelfs eer- en lofdichten. Een daarvan luidt:

Dees Tooren wel gebouwt,
Praalt boven vele dorpen,
In hoogte, sterkte en schoon;
Is nogthans onderworpen,
Gelijk als alle ding,
Die mettertijd vergaan.
Zijn grondslag was verrot
En kond' niet langer staan,
Was uit zijn middelpunt.
Ruym ellef voet geweken,
Bragt vreesse aan den mensch,
Door huysen te verbreken;
Den Hemel dit voorziet,
Geeft middel aan de hand,
Zend Gerrit van der Paauw,
Die brengt hem weer tot stand;
Die zet hem als voorheen,
Regt op zijn oude palen,
In alles wel bezorgt,
Dat hij niet ligt zal dalen,
Die eer komt van der Paauw,
Maar vaderlijk bezorg
Aan Zijn Hoog Edelheid
Den Heer van Kroonenburg.

Een overlevering, welke vrij algemeen in- en nabij Loenen wordt verteld, zegt, dat Gerrit van der Paauw op de volgende wijze zoude zijn te werk gegaan: Hij teekende boven het fundament van den toren een wigvormig gedeelte af, zoodanig van vorm en afmetingen, dat, wanneer dit gedeelte er uit ware genomen en het daarboven staande deel van den toren over de vlakke hoekslijn ware gedraaid en dus de twee vlakken der wig op elkander waren gekomen, de toren wederom geheel regt

zoude staan. Toen deze zorgvuldig berekende wigvorm geteekend was, hakte van der Paauw bij kleine stukken deze wig weg, maar vulde ze terstond aan met harde turven. Toen dit alles gereed was, stak hij de turven in brand, zorgde voor gelijkmatig aanblijven en liet ze zachtjes aan geheel verkolen, waardoor de toren onmerkbaar en dus zonder schok, die juist moest vermeden worden, weder zuiver recht kwam te staan.

In het begin der vorige eeuw begon de toren wederom te verzakken naar het westen, en die verzakking was in 1826 zoodanig toegenomen, dat het gemeentebestuur daarvan kennis gaf aan de Gedeputeerde Staten van Utrecht, die gelastten, dat er een behoorlijk onderzoek naar de oorzaak zoude worden ingesteld.¹⁾ Dien tengevolge ontdekte men, door eene opgraving aan den toren aan de westzijde ter diepte van slechts een el en 30 duimen beneden den beganen grond, dat deze toren, op dicht naast elkaar geheide palen rustte, wier bovineinde alle vergaan waren, zonder dat men funderingplanken of kespen vond.

Toen werd, onder toezicht van den provincialen opzichter H. Lit en den timmerman C. Terloop, beiden te Utrecht woonachtig, de toren aan die westzijde gestut, en werd de uitgraving 70 duimen dieper dan de koppen der palen, alzoo op 20 ellen diepte gebracht en die grond door uitboring tot op 5 à 6 ellen diepte, onderzocht; doorgaande werd die zoo stijf, goed, vast en voldoende gevonden, dat men tot het besluit kwam, de slechte einden der palen af te hakken, en onder het muurwerk, naar twee verschillende zijden 10 eiken balken aan te brengen, op welke dat werk toen weder goed werd op- en ondermetseld. Vervolgens metselde men aan de West- en Zuidzijde van den toren zoogenaamde beeren of

1) De Navorscher I, 267.

draagmuren, op verschillende hoogten in het oude muurwerk bevestigd. Die draagmuren rusten op eiken palen van 10 duimen, ter diepte van 2 ellen en 50 duimen onderen ter hoogte van 1 el 25 duimen boven den beganen grond, alles van moppen en grijze klinkers en in sterke speciën bewerkt.

Toen deze draagmuur gereed was, begreep men, dat de toren aan die zijden voor vallen bewaard was en dat men beproeven konde, hem zooveel mogelijk recht te zetten. Alstoen heeft men aan de binnenzijden in de kerk opgegraven, de slechte palen afgehakt, den toren van de kerk losgemaakt en ondervangen.

Door het luiden der klok poogde men daarna het geheele gevaarte in beweging te brengen, doch dit gelukte niet en de wiggen, waarop men den toren aan de binnenzijde gevangen had, bleven los, totdat men op een morgen zeer vroegtijdig ontdekte, dat in den nacht, die wiggen vaster waren geworden, als wanneer men door ze gestadig te lossen, den toren zoover over en te regt gebracht heeft, als die heden ten dage staat, zijnde men hiertoe nog geenerhande nieuwe verzakking ontwaar geworden, terwijl de toren bij den aanvang van het werk A^o 1827 niet minder dan 1 el overhing.

Van de pastoors en priesters, die Loenen bedienden, kortom van geheel het kerkelijk leven vóór de hervorming, is door de geschiedenis zeer weinig bewaard gebleven. Uit de „Informatie”¹⁾ gehouden in 1514 blijkt, dat er in dat jaar in het kerspel Loenen 500 communicanten zijn, en dat er op dat oogenblik geen priester is. Van de 500 morgen dat Loenen groot is, behooren er 38 morgen aan de geestelijkheid. Tevens zien wij uit dit verslag, dat Loenersloot reeds onder het kerspel Loenen behoorde.

Op de bibliotheek van het Seminarie Culemborg berust nog een boekje van 39

¹⁾ Informatie up de staet enz. uitg. door de maatsch. der Nederl. Letterkunde Leiden 1866.

bladzijden, hetwelk tot titel voert „Gifte van Landerijen aan de kerke van Loenen.” Het bevat het bezit en beheer der landerijen van 1513 tot 1574. Het is niet het oorspronkelijke maar een copie in 17 eeuwsch schrift.

Op het museum „Sypestein” te Nieuw Loosdrecht is nog aanwezig een brief van erfpacht van 1519 aan de kerk van Loenen, met afhangend zegel in groene was van Christoffel van Mijnden. Daaruit blijkt, dat kerkmeesters zijn Claas Melisz. en Jan die bastert van der A; Schout: Christoffel, bastert van Mijnden. De erfpacht werd geschonken door Vrouwe Joest van Zweeten, huisvrouw van den Heer Willem van Alkemade,

Te *Loenersloot* stond tegenover het kasteel een kapel ¹⁾, waarvan weinig meer bekend is, dan dat ze gestaan heeft ter plaatse, waar nu de stal staat van het logement. „Nevens het Rechthuys ziet men nog eene oude capelle, waarin men aan 't oosteynde vier oude wapenborden ziet hangen, die door spinnewebben genoegzaam onkenbaar zijn”. ²⁾ Deze kapel bestond reeds vóór 1339, want in een fundatiebrief van deze kapel, gedateert 1 Sept. 1339, verklaart Gijsbrecht van Loenersloot, dat deze kapel door zijne voorouders is gesticht. Dirck van Swieten, Heer van Loenersloot, Oucoop, Ter Aa en Leyenburg, enz. Ridder, fundeerde 21 Nov. 1506 eene vicarie op het altaar van St. Catharina in de kapel te Loenersloot, welke stichting door bisschop Frederik van Baden 13 Dec. 1506 is bevestigd. Joost van Amstel van Mijnden, Heer van Loenersloot, Ter Aa en Oucoop, die katholiek was, requesteerde 2 Maart 1580 en 12 Juli 1594 over het bezit van twee vicariën, één in de kapel van Loener-

¹⁾ Verloren van Themaat, *Gesch. der vicariën*, blz. 216.

²⁾ Geheym-schrijver s.v.

sloot en één in de kerk te Loenen. 1) Eenige van de Heeren van Loenersloot hebben in dit kapelletje hun laatste rustplaats gevonden.

Wegens de verre afstand van Loenen schijnen de pastoors van Abcoude hier ook de geestelijke bediening te hebben uitgeoefend. Dat pastoor Jeegers tot hier zijn zielzorg uitstreckte, blijkt uit zijn doopboek, waarin hij twee doopsels van Loenersloot heeft opgeteekend, een in 1575 en een in 1577. 2)

De laatste pastoor vóór de Hervorming te Loenen is alleen nog bekend: een zekere Jacob Geerlofse, die op Kerstmis 1578 zijn plaats moest ruimen voor de Hervormingsgezinden, die de oude St. Ludgeruskerk voor hun godsdienst inrichtten door altaren en beelden daaruit te verwijderen.

Nu breekt voor de katholieken een droeve tijd aan. Want gedurende 74 jaren lang zijn zij verstoken van een kerk en eigen pastoor. Gedurende dezen tijd schijnen zij ter kerk gegaan te zijn te Oucoop of Het Hondert, waar een kerk moet gestaan hebben. De heerlijkheid Oucoop lag in de provincie Utrecht, ten Westen van de Lange Weide en voor het overige lag ze aan het Hollandsche grondgebied, Zij was 236 morgen groot en leenroerig aan de provincie Utrecht. 3)

Dat een priester zich daar ophield zeggen ons de acten van de classis van Amsterdam van 7 April 1648, waar dominé

1) Jhr. Mr. J. B. F. F. Wittert van Hoogland, Bijdr. tot de Gesch. van de Utrechtsche Ridderhofsteden en Heerlijkheden I, 342 vv.

2) Dit doopboek berust in het Rijksarchief te Maastricht. Geschiedk. Bladen Jrg. 1905 dl. I, 108. De Rijksarchivaris zond op verzoek bereidwillig deze doopsels toe.

3) Tegenwoordige Staat dl. 22 blz. 240. De noot in het Necrol. Harl. „De Katholiek” dl. 60, blz. 338 teekent aan, dat hier bedoeld zoude zijn een stuk land in de prov. Groningen bij Rottum gem. Kautens. Dat is dus foutief.

Kickius van Loenen (1644—'74) klaagt, dat de paep op 't Hondert voortbleef gaan met zijn dienst, hoewel hij eenigen tijd door den drost van Gouda bedwongen was. De drost beloofde een oogje in het zeil te houden, en „so hy eenige staeltgens van exorbitantie van den paep can becomen” zal hij het de vergadering bekend maken. Op de classikale vergadering van 2 Juni zegt dominé Kickius, dat hij wederom den drost had aangeschreven en dat hij nu ook begonnen was tegen hem op te treden.¹⁾ Deze priester was *Engelbertus Sevenhuizen*, een Benedictijner monnik, die als pastoor van Oucoop of Het Hondert overleed 3 October 1651.²⁾

Nadat de gereformeerde ambachtsheer Anthonis van Lynden, Heer van Cronenburgh, Loenen en Teckop in October 1626 overleden was, voedde zijn echtgenoot Alexandrina van Stepraedt, Vrouwe van Grunsfoort³⁾, die katholiek was, hare kinderen, hoewel in de protestantsche kerk gedoopt, in de Roomsche godsdienst op. En toen Engelbertus van Sevenhuizen gestorven was, stichtte zij op Slootdijk een kerkje, hetgeen we vermeld vinden door den pastoor van Abcoude van Aelst, die aldus aantekent: dat omstreeks het jaar 1652 tusschen Loenen en Loenersloot „op het uysterste van Holland, waar de onverdraagzaamheid niet zoo groot was, als in de provincie Utrecht, te Slootdijk een huys met een vergaderplaats of oratorium getimmert is op een stukje lands door de Heeren van Loenen-Cronenburgh tot dat einde afgestaan.⁴⁾ Toen was heer van

1) Bijdr. Haarl. XIV, 288.

2) Nicrol. Harl. l.c.

3) Zij was dochter van Reinier van Stepraedt tot Doddendael, Heer van Doddendael, Arssen, Zoelen en Grunsfoort en Margriet van Rechterengend. van Voorst. Zij huwde 23 Oct. 1611 en overleed in 1667. Zie Wittert v. Hoogland l.c.

4) Parochiaal archief van Abcoude.

Cronenburg Frans van Lynden, oudste zoon van Alexandrina van Stepraedt.

Met eenigen grond meen ik te mogen vermoeden, dat de thans nog bewoonde pastorie reeds bestond toen in 1652 het kerkje gebouwd is. Een afbeelding ¹⁾ van kerk en pastorie uit 1797 geeft nog dezelfde pastorie maar met de vorige kerk. Het is een schuurkerkje, gedeeltelijk uit steen en hout opgetrokken met een rieten dak. Daar er in het oude „Kerckeboek” ²⁾ loopend van 1652—1810 nergens gesproken wordt van den bouw van een nieuwe kerk, wel van een gedeeltelijke vertimmering, zal dit nog wel het zelfde oorspronkelijke kerkje zijn. Mag men dit aannemen dan pleit dit er voor, dat de pastorie reeds bestond, daar deze van geheel anderen bouw is. Ook de voorgevel op deze afbeelding is evenals thans nog aan de Zuid-Oostzijde — dus verkeerde zijde. Het zal waarschijnlijk een bestaand buiten of landhuis geweest zijn, waaraan het schuurkerkje gebouwd was, en voerde wellicht den naam „Slootdijk”; van elders heb ik den oorsprong van den naam dezer buurschap niet kunnen ontdekken.

In de troebele dagen der Hervorming werd Loenersloot bediend door priesters, die te Abcoude verbleven. Van pastoor Visscher wordt uitdrukkelijk gezegd door van Aelst, dat hij „tot Loendersloot toe als pastoor bediend heeft”. ³⁾ In zijne relatio

¹⁾ Het mocht mij gelukken twee aquarellen aan te koopen, waarvan de eene voorstelt kerk en pastorie met de kerk op den voorgrond, en de andere kerk en pastorie van de Zuid-Oostkant gezien. Zij zijn geschilderd door J. A. Crescent in 1800. In het jaarb. v. h. Oudheidk. Gen. „Nifterlake” 1913 plaatste ik de eerste afbeelding met bijschrift.

²⁾ Dit „Kerckeboek” bevat de jaarlijksche goedkeuring van de uitgaven en inkomsten door pastoors en kerkmeesters onderteekend van 1653-1810.

³⁾ D. Huurdeman, Gesch. v. d. parochie Abcoude blz. 9, 13, 19—20.

van 1656 noemt de la Torre ook vele namen van priesters zoowel saeculieren als regulieren, die den omtrek van Utrecht bedienden, waar vele edelen dezen op hunne kasteelen riepen, om daar de H. Mis te lezen en door hunne predikaties hun huisgezin en omwonenden te onderrichten, zooals te Loenen op het kasteel Cronenburgh, Lienden, Loenersloot en Mijnden. Deze edelen, zoo zegt hij, zijn allen zeer goed katholiek en bijna allen aan mij verwant. ¹⁾

Op de groote vergadering der Staten-Generaal van 18 Jan. 1651 dringt Holland aan, om gematigd op te treden tegen de katholieken, welk voorstel werd aangenomen 27 Januari: de Hervormde Religie volgens Dordt blijft gehandhaafd. De Katholieke religie wordt alleen geduld daar waar zij reeds is. Ook de plakaten blijven van kracht. ²⁾ De dominé's echter wilden heftig optreden. zij wijzen op het dreigend gevaar van het Katholicisme en stellen voor: alle geestelijken uit het land te drijven en alle katholieken buiten de ambten te sluiten. ³⁾ Holland was tegen dit strenge optreden om hare handelsbelangen; de toevloed van vreemde kooplieden die een andere godsdienst beleden dan de hier geldige, maakten de regenten huiverig om op te treden tegen verboden godsdienstoefeningen. Ook wilde zij niet de bovendrijvende macht der predikanten. ⁴⁾

De predikanten zorgden nu zelf wel voor de handhaving der plakaten en het beletten der „paepsche stoutigheden”. Zij die te samen als Synode een macht in iedere provincie waren, waarmede de regenten

¹⁾ Arch. Aartsb, Utr. X, 187.

²⁾ Dr. W. C. P. Knuttel, De toestand der Nederl. Katholieken I, 256.

³⁾ Wiltens' Kerkelijk Placaatb. I, 593—594. Knuttel, Kerkelijke en Burgerlijke Overheid, blz. 31.

⁴⁾ Knuttel, l.c. 261; Studiën, Tijdschrift voor godsd., wetenschap en letteren, Jaarg. 39, 1812, blz. 161 v.v.

moesten rekenen, oefenden ieder in eigen gemeente, een invloed uit, veel grooter dan thans door de geestelijken van welk kerkgenootschap ook, in ons land kan worden uitgeoefend. Er ging nooit een gelegenheid voorbij, waarin zij zich konden mengen, of zij drongen aan op de onderdrukking der „Paepsche superstitiën en stoutigheden”. Deputatiën deden zulks bij de hooge staatslichamen, de afzonderlijke predikanten in hunne eigene steden. ¹⁾

Treffende voorbeelden hiervan zien wij te Loenen, waar dominé Johannes Kickius al zijne krachten inspande, om de katholieken de uitoefening hunner godsdienst onmogelijk te maken. Op de classis van 7 Juni 1694 stelt Ds. Kickius voor, dat zeker vrouwspersoon litmaet van de kercke tot Loenen, getrouwt met een quaet papiste, bij dewelcke sij haer ontijdelijk heeft geleyt, daervan sij dry maenden na haren trouw is in 'tkraem gekomen, welck kint de vader bij den paep heeft laten doopen, haer van de kercke afhoudt ende alrede verscheiden malen in de paepsche vergaringe is geweest, ende dat se al over een half jaer van de kerck is gesuspendeert en vraegt hoe hij met sijne kercke verder daerin sal doen. De classis heeft D. Kickius geraden met aller sachtmoedigheyt na order der kercke met haer voorts te handelen om soo mogelijk haer behouden ende soo de man haer weer sal dreygen qualyck te tracteren, ja doot te slaen, gelijk hij doet, den schout daer over aen te spreecken. ²⁾ In 1651 was de schout te Loenen katholiek, een zekere Herman Olessen, die door den predikant vermaand zijn plicht te doen, om volgens de plakaten de vergaderingen der katholieken te beletten, daartoe natuurlijk niet zeer genegen was, hetgeen uit

¹⁾ De predikanten bemoeiingen in de 17de eeuw door Dr. W. Nuyens in „Onze Wachter” 1878, I, 12 v.v.

²⁾ Bijdr. Haarlem XIV, 291.

zijn weigerend antwoord blijkt: „dat hy niet en stondt onder de graeffelijckheyt van Hollandt, en dat hij alleen aen den Heer van Cronenburg (die paepsch is) den eed hadde gedaan.”

Daar de Heeren van Cronenburgh katholiek waren, ontstonden er nog al eens moeilijkheden tusschen hem en de Hervormde Gemeente. Zoo is het wederom Ds. Kickuis, die klaagt, dat de Heer van Cronenburg zonder toestemming van de Kerkeraad armmeesters benoemt, en de collecten in de kerk gehouden door hen worden beheerd zonder dat de diaconie er iets van ontvangt; dat de rekening en verantwoording geschiedt alleen voor genoemden Heer en de twee armmeesters. De classis besloot daarover te spreken met den heer van Cronenburg, hetgeen geschiedde, en waarvan de uitkomst was, dat men na vele en lange voorstellen over en weer tot de overeenkomst kwam, dat tijdens de godsdienstoefeningen zouden collecteren een armmeester en een diaken. De opbrengst zal gelijkelijk tusschen beiden gedeeld worden. De armmeesters moesten dan bedeele de huiszittende armen, die geen ledematen van de Gereformeerde kerk waren, en de diaconen de arme ledematen.¹⁾ Van de collecten, welke in de Gereformeerde kerk gehouden werden, genoten dus ook de katholieke armen.

Verder maakte Ds. Kickius aan de classis 3 Juni 1652 bekend, dat de katholieken onder jurisdictie van den Heer van Cronenburgh een „paepsche kercke bouwen, dat hij dus dat werk zal moeten stuiten” evenals de „discoursen van eenige pausgezinden, die openlick durven zeggen, dat eer dry jaren ten eynde sullen syn, dat se seker in de publycke Kerck te Loenen sullen mogen prediken.” In 1656 klaagt ook de classis van Utrecht bij die van Amsterdam

¹⁾ Bijdr. Haarlem l.c. 294—299.

over de paepsche stoutigheden te Loenersloot. ¹⁾

Op de classis te Amsterdam 7 Aug. 1657 meldt de onvermoeide Kickins „de groote stoutigheyt der papisten, die in groote confluentie te Slootdijk uit het gerecht Cronenburg te samen komen en haer afgoderije oefenen in een groot nieuw predickhuys daertoe gemaect.” Besloten werd te zorgen, dat sodanige predickplaets en stoutigheyt daer gepleegt, geweert worde. ²⁾

Gedagteekend 13/23 Sept. 1657 stelden ds. Kickins en de Kerkeraad de „Beschuldichheden des pausdom tot Loenen” ³⁾ op. Daarin werd dezelfde klacht nogmaals herhaald aangaande het „bedehuys uyt der papisten beurs gebout”; en dat zij „daerin daegelijks haer vergaderinge maecken met groote toeloop van menschen; soo met rijden van wagens als anders, ende soo hare afgodense dienst doen”. Gedurende de godsdienstoefeningen, zoo meldt hij, houden twee of drie kerkmeesters de wacht, om niet in den dienst verstoord te worden. De toeloop wordt steeds grooter. De wagens, waarmede zij komen aanrijden, blijven in groote getale voor de kerk staan tot de dienst is afgelopen. En wat nog erger is: de Roomschen willen, wanneer zij na afloop de gereformeerden uit hun kerk ontmoeten, niet wijken. De paap rijdt veeltijds te paard door ons dorp. De klachten in deze „Beschuldichheden” vervat worden nu door de classis van Amsterdam als request ⁴⁾ opgezonden naar het Hof, waarin tevens gevraagd wordt, om tegen dit alles met kracht op te treden. Want de schout van Loenen doet zulks niet, daar hij is aangesteld door een „paeps Heer” (die nu overleden is en desselfs zoontje twee voogden heeft, die tot den afgodendienst seer

¹⁾ l.c. 303.

²⁾ l.c. 309.

³⁾ l.c. IX, 384.

⁴⁾ l.c. 385.

sijn genegen). Op 1 October hebben de secretarissen op last van den schout van Loenen, Herman van Ringelsbergh, een onderzoek ingesteld in voornoemde kerk, in een huis, zoo luidt het, „staende in de voors. heerlickheyd aan Slootdijk, omtrent een half uur gaans van 't dorp, van den weg veltwaarts in, alwaer de Paepsgezinden aldaer haren godsdienst soudē gebruycken”. Doch na onderzoek omtrent tien uur des morgens vonden zij daar geen paepsgezinden. Toen de schout aan den priester Heymenberg eenige malen herhaalde, dat hij namens de hooge Overheid verbood vergaderingen te houden, zeide de priester, „ist niet genoegh schout, dat ghy 't eenmaal heeft gescyd”.

Op het request van 1 October door de Kerkeraad aan het Hof gezonden, zond deze de volgende resolutie terug:

Extract uytte Resolutiën van den Hove van Hollant genomen op den 5 Octobris 1657.¹⁾

't Hof van Holland kennisse hebbende becomen van de groote insolente stoutigheden der papisten van den dorpe van Loenen alias Cronenburg, die aldoor haren paepschen godsdienst met een grooten toeloop in seecker Huys daertoe gebouwt syn plegende, heeft goet gevonden ende geresolveert, dat een officier van de selve plaetse sal werden aangescreven ende scherpelick van wege de Hoge Overheyd gelast, dat hij het voorschr. huys sal hebben te sluyten, oock gesloten te houden conform de placaten van hare Ed. Grootmog. de Heeren Staten van Hollant en Westvrieslant, alsmede speciale insinuatie hem voor desen gedaen, te beletten, dat in voorschr. dorpe ende specialyck in het voorschreven huys eenige paepsche godsdienst werde gepleeght ende den Hove aenstonts te adviseren wat by hem daerinne

¹⁾ l c. 387.

sal wesen gedaen ende in het selve syn devoir te continueeren of dat het Hof genootsaekt sal syn daerinne soodanigh te voorsien ende ordre te stellen als nae gelegentheyt van saecken bevonden sal worden te behooren.

Hierdoor was de schout wel gedwongen eenige onderzoekingen in te stellen. Op Zondag 14 October werd er dan namens den schout een onderzoek ingesteld omstreeks negen en tien uur, daar hij bericht had ontvangen, dat er vergadering der Roomschen zoude worden gehouden. Doch dit onderzoek was vruchteloos, evenals dat, hetwelk hij den volgenden Zondag 21 Oct. instelde. Want in het huis vonden zij alleen twee vrouwspersonen. Op weg daarheen ontmoetten zij den priester Heymenberg, dien zij nogmaals op het hart drukten de plakATEN na te komen en te gehoorzamen. 1)

Van dit alles doet de schout 25 October verslag aan 't Hof 2) en meldt, dat hij in het huis geen vergaderingen heeft zien houden en verzekert dan ook, dat soodanighe paepsche godsdienst aldaer niet opentlyck in den dorpe alias Cronenburgh gepleeght wort." Het voorn. huis werd bewoond door een juffrouw „die mij instantelyk seer ootmoedelyk versocht ende gebeden heeft UEd. Mog. te rescribeeren, wat in waarheyt van de saecke soude wesen." De bidplaats, welke hij daar vond kon moeilijk gesloten worden, omdat daardoor de toegang was naar de kamer en naar de klee- en turfzolder. Verder vroeg de juffrouw haar toe te staan daar met haar broeder een wereldsch priester, aldaar gemachtigd door den Heer van Cronenburgh, Loenen enz. te mogen blijven wonen. Haar broeder, vrijpriester te Amsterdam, alwaar hij veeltijds vertoefde, zoude zich aan de plakATEN houden.

Op de classicale vergadering van 1 April

1) l.c. 388.

2) l. c. 388.

1658¹⁾ was ds. Kickins beter tevreden, doch nog niet voldaan. Hij zeide dat de schout het bevel in zooverre heeft uitgevoerd, dat hij de kerk heeft gesloten en de paepsche godsdienst aldaar gestuit. Doch hij klaagde, dat nu de godsdienstoefeningen beurtelings in andere huizen werden gehouden.

De katholieken, die steun vonden bij hun katholieken ambachtsheer, lieten zich niet ontmoedigen en gingen voort met hunne godsdienstoefeningen in de kerk te houden. Want nog eenige malen werd de schout of diens trawanten gedwongen het bedehuis te sluiten, zoo in 1659 en 1661²⁾. Want nadat de schout wederom was aangemaand heeft hij zich naar de kerk begeven (21 Mei 1661), overviel de vergaderde katholieken en heeft er 40 bekeurd³⁾. De kerk, zoo bevond hij, was niet vergroot, maar er waren alleen eenige lichten in het kamertje gemaakt. Ondanks de herhaalde verstoringen van den schout, werd er toch elken Zondag godsdienstoefening gehouden, heel vroeg in den ochtend, terwijl de toeloop niet zoo groot was als vroeger⁴⁾.

Ofschoon een van de „heeren Raedsheeren van 't Ed. Hof gecommitteerd was, om oculaire inspectie te nemen”, meldt Kickins op de classis van 5 Juli 1662, dat er nog geen commissaris geweest is; zoo luidde het eveneens op de clasis van 1664⁵⁾.

In 1665 klaagt wederom de classis van Utrecht bij die van Amsterdam over de afgoderij op Slootdijk.

Op de synode te Enkhuizen 5 Aug. 1666⁶⁾ klagen de afgevaardigden, dat de door hen aangewende moeiten om de paepsche stoutigheden tegen te gaan zonder gevolg zijn gebleven. Hun wordt daarop gelast zich

1) l. c. 389.

2) l. c. XIV, 311.

3) l. c. 321.

4) l. c. 323.

5) l.c. 328.

6) l.c. 277.

niet alleen te wenden tot 't Ed. Hof, maar ook tot de Ed. Groot. Mog. Dit schijnt ook meer succes gehad te hebben, want op de synode 's jaars daarop te Edam ¹⁾ gehouden (8 Aug. 1657) wordt verklaard, dat het Ed. Hof niet alleen den officier van die plaats (Loenen) tot zijn plicht heeft aangemaand, maar ook een missive in zeer krachtige termen aan den Heer Mombaar van den Heer van Cronenburg had geschreven, waarop een beleefd antwoord was ontvangen en belofte gedaan tot genoegdoening. Verder maakte de secretaris Coop van Groen, ouderling te Loenen en lid van deze synode bekend en bevestigde bij publieke acte welke vergaderingen de katholieken onlangs te Loenen hebben gehouden, doch dat ze waren betrapt en bekeurd.

Te Alkmaar ²⁾ op de synode van 17 Aug. 1668 wordt verklaard dat er te Loenen geen nieuwe zwaarigheden voorkomen, en dat het er eer betert, dan verergert; aldus werd eveneens verklaard op de synode te Haarlem 6de Aug. 1669 ³⁾, op die van Amsterdam 5 Aug. 1670 ⁴⁾ en van Hoorn 4 Aug. 1671. ⁵⁾

Dat de Hervormde leer niet zooveel aanhangers telde als men wel naar hun optreden zoude verwachten, blijkt ook hieruit, dat er in 1667 te Loenen nog waren 4 paepsche en 3 gereformeerde schepenen, de buermeesters waren allen katholiek en van de kerkmeesters een. ⁶⁾ In het jaar 1724 waren er binnen Loenen 136, die hun belijdenis hadden gedaan, Slootdijk 14, aan de Angstel 5, te Nieuwersluis 21, op den weg naar Breukelen 7, onder Mijnden 8, Oudover 27, te samen dus slechts 234 in Loenen en naaste omgeving. ¹⁾

¹⁾ l.c. 278.

²⁾ l.c. 280.

³⁾ l.c. 281.

⁴⁾ l.c. 283.

⁵⁾ l.c. 205.

⁶⁾ l.c. 331.

⁷⁾ J. W. Verburgt, l.c. waaraan ook het volgende uit de Kerkeradsacten is ontleend.

De katholieken hadden, zooals wij zagen, met groote moeilijkheden te kampen, doch dat zij hun godsdienstoefeningen, hoewel gestoord en telkens bemoeijkt toch konden houden, dankten zij aan hun nog groot getal en aan de steun van de heeren van Cronenburg en Loenersloot.

Merkwaardig is het schrijven van de classis Amsterdam dat, gedateerd 7 Mei 1725 bij den Kerkeraad te Loenen inkwam. Daarin werd verzocht rapport uit te brengen over de weeshuizen der Roomschen, „waar dezelve en wanneer die gestigt, welke hunne huishoudinge zij, ook 't getal der kinderen, mitsgaders of men niet zoude kunnen ontdekken of zij geene kinderen van buiten Lands inbrengen en opvoeden.”

Ook of de Roomschen „geene jongemanspersonen weten aan te zetten, om met Gereformeerde dogteren te trouwen, bijzonder die geld hebben of een erfenis verwagten, of zij die niet weten te deboucheeren, en daarna dreigen te verlaten, zoo ze niet paaps willen worden”.

„Of zij ook niet, schoon contracten hebbende gemaakt over de kinderen, dat die in de Gereformeerde Religie zouden opgevoed worden, egter naderhand de kinderen met geweld tot de Paperij brengen.” Verder informeerde de classis van Amsterdam „waar en hoe veel openbare en kennelijke scholen werden gehouden voor jongens en meisjes, om niet alleen te leeren lezen en schrijven, maar ook allerlei handwerken?”

Ook „hoe verre het getal van Papekerken en Papen, voornamelijk Jesuiten en monniken sedert het jaar 1651 zijn vermeerderd, en of daar te voren maar één Paap geweest zij, dezelve nu niet heeft een Cappellaan, of twee, of meer?”

„Hoeveel Paapsche huisgezinnen daar zijn, zoo in steden als ten platten lande? En of de Roomschen ook en waar eenige baldadigheden mogten gepleegd hebben, hetzij omtrent de Gereformeerden of omtrent deze of gene ter oorzake van den

godsdienst? En ten slotte of zij ook niet al te groote vrijheid gebruiken in het oefenen van hunnen godsdienst op Zon- en andere zoogenaamde heilige dagen?"

Het antwoord op deze vragen zou ons kunnen leeren hoe de toestand der Roomschen te Loenen was in de eerste kwart der 18de eeuw. Jammer dat wij het volledige antwoord niet kunnen geven, daar gedeelten van het desbetreffend stuk gehavend, onleesbaar of afgevreten zijn.

Den 3 Juni 1725 vergaderde de Kerkeraad onder voorzitterschap van Ds. E. L. Vriemoet en gaf het volgende antwoord op genoemde „Pointen van onderzoek nopens Paapsche stoutigheden”, dat te Loenersloot sedert geruimen tijd een kinderschool wordt gehouden door eene paapsche vrouwspersoon, dat nopens de Paape-kerk op Slootdijk men veel reden heeft van waarschijnlijkheid, dat dezelve er niet in het jaar 1651 geweest zij, hoewel kort daarna gebouwt. En nu voor eenigen tijd met een predikstoel voorzien, en de kerk naderhand vergroot.

Dat er onder Loenen ruim 40 Paapsche huisgezinnen zijn. Behalve verscheidene halve huisgezinnen.

Onder de Paapsche stoutigheden wordt nog genoemd, dat de Heer van Cronenburg een „dievehuis” had laten bouwen aan de Loenensche Kerk, terzijde van den toren. Het werd zoo geplaatst, dat wanneer een of meer kwaaddoeners daarin werden gezet en zij slechts eenig rumoer maakten, dat dan de godsdienstoefening niet naar behooren zoude kunnen worden verrigt, Meerdere verzoeken bij den Heer van Cronenburg om deze „onstigtelijke saak” niet voort te zetten, mochten niet baten. Zelfs liet deze Heer de „dievegaten” openzetten, inzonderheid op Zondagen, ja zelfs wanneer het heilig avondmaal werd gehouden, en ook onlangs toen ds. P. L. Vriemoet zijn afscheidspredikatie hield. Op verzoek aan de Vrouwe van Cronenburg gedaan, werden in 1729 deze dievegaten weggenomen.

Onder de paapsche stoutigheden, die door den Kerkeraad in 1727 werden opgesteld als vervolg van de voorgaande zijn voor ons van eenig belang te weten: dat de katholieken voortgang maakten met hunne praktijken „van halve families heel roomsch te maken. Dat zij zelfs kinderen, waarvan de vader of moeder gereformeerd is, en welke in de gereformeerde kerk gedoopt zijn, in de roomsche godsdienst opbrengen. Ja zelfs de schout van Loenen-Cronenburg voedt zijn eigen dochter roomsch op.

Dat de roomsche armmeesters een boedel hebben durven aantasten van een weeskind en de goederen hebben laten verkoopen na het overlijden van een paapsche stiefmoeder. Dit weeskind was van gereformeerde ouders en gedoopt in de gereformeerde kerk te Ter Aa. Hoewel de Heer van Cronenburg dit kind „in de grouwelijke dwalinge des Pausdoms sogt op te brengen is het ten slotte toch gebleven onder de bescherming van onze diaconie.

Dat de Paap tot Loenen op Slootdijk een kapelaan durft houden, die publiek hun godsdienst waarneemt, en dat zij het wel zoo doen, dat zij hunne kerk juist op dien tijd laten uitgaan met de onse, sodat in 't passeeren van den weg al moeilijkheden zouden zijn ontstaan, indien de onse niet ter zijde wjken.

In de 74 jaren dat de katholieken van Loenen en omgeving een kerk misten en dus een vasten pastoor, gingen zij, zoo zagen wij, ter kerke naar Oucoop of 't Honderd, of kwamen op de omliggende kasteelen de godsdienstoefeningen bijwonen.

Met de oprichting van de kerk op Slootdijk verkregen zij weder een eigen pastoor. Wie deze geweest is, is mij niet bekend; hij schijnt, zooals wij boven zagen nog slechts nu en dan van Amsterdam te komen.

De eerste pastoor, wiens naam ik in het reeds bovengenoemde „kerckeboeck" geschreven vind is:

Joannes Heymenbergh, een Utrechenaar en Oratoriaan, hij studeerde in 1632 en '33 aan het gymnasium te Utrecht, was eerst kapelaan bij de heeren van Loenersloot¹⁾, en heeft als zoodanig deze streek reeds van geestelijke hulp voorzien. Als vast pastoor van Slootdijk treedt hij op omstreeks 1655, want zijne aanstelling en voorwaarden waarop hij het pastoorschap aanvaardt staat tusschen de goedkeuring over de ontvangsten en uitgaven van de jaren 1655 en 1656. Het luidt aldus :

In den naem ons Heeren Jesu Christi. Amê.

Zoo zijn overeengekomen ende geaccordeert Johannus Heymenbergh, pastoor op Slootdijk ter eenre ende die kerckmiesters ter andere zijde met consent van de gemeente onder den (genoemden) pastoor staende, dat zij kerckmrs., die in der tijt zijn, sullen bezorgen ende aen handen van den pastoor betalen jeder vierendeels jaers voor zijn dienst en predicatiën de somme van een hondert gulden, midts dien dat den pastoor sal besorgen die wijn, die tot de communie wert gebruyckt, oock sal den pastoor gebonden sijn den hof met den boomgaert op sijnen costen te onderhouden sonder de kerckmiesters te molesteeren, ende die kerckmiesters sullen gebonden sijn de reparatie, die aan den outaer dependeert te onderhouden de keersen endevoort wat aen den outaer van doen is te bestellen, oock sullen de kerckmiesters het huvs van alle reparatie onderhouden van haren costen, noch sullen de kerckmiesters den landros betalen jaerlijks syn gelt of andere officieren, die men mede wat zoude moeten geven, oock sall den heer pastoor gehouden sijn soo hij zieck of zuchtig kwam te worden, dat hij de gemeente niet en conde

¹⁾ Gedenck-boek, geschreven door pastoor J. G. Bootz, aanwezig in het parochiaal archief te Abcoude.

dienen, dat hij alsdan een ander in zijn plaedts op syn costen sal moeten bestellen om de gemeente te helpen, zonder dat die kerckmiesters daer iets toe sullen betalen, noch is geconsidereert ende bedongen soo daer iemandt comt te sterven onder dese bovengeschreven gemeente en dat hy iets ofte wat aen de kerck quam te bespreken daer sall den (genoemden) pastoor Johannus Heymenbergh het gerechte vierde part hebben en die andere drie deellen sullen tot behoef ende onderhout van de kerck coomen, en noch is geconsidereert ende bedongen, dat die kerckmiesters jder jaer een schip saust na den Boomgaerd op haeren costen zulle besorgen. Mij present

JACOB JACOBSZ. HELLING.

Van Henssen ¹⁾ vergist zich dus, wanneer hij als pastoor noemt Laurentius van Heymenbergh. Deze was een broeder van Joannes en pastoor te Breukelen. ²⁾

De pastoor alhier geraakte al spoedig in moeilijkheden met pastoor van Delden te Abcoude, daar Heymenbergh, zich beroepend op een zendingsbrief van den apostolischen vicaris Joannes van Neercassel, wiens vriend hij was, en gesteund door de Heeren van Loenersloot en Cronenburg, aanspraak maakte op een voornaam deel van de parochie van Abcoude. ³⁾

Tijdens de inval der Franschen in ons land in 1672 werd ook het slot Cronenburg bezet door twee en halve compagnie, te samen 130 man sterk. De Franschen besloten dit slot, alsook het kasteel Loener-

1) Hist. ofte Beschr. v. 't Bisdom Utrecht II, 417.

2) Arch. Aartsb. Utrecht X, 187.

3) Dit grensgeschil tusschen Slootdijk en Abcoude, nu reeds aanvangend, blijft onder de opvolgende pastoors voortduren tot de helft der vorige eeuw. Dit ingewikkeld en onverkwikkelijk geschil zal ter gelegener tijd door een andere hand bewerkt worden, zoodat er hier niet meer dan noodig melding van gemaakt zal worden.

sloot te veroveren. Nadat zij Cronenburg hadden ingenomen en in de lucht laten springen, „borsten zij met alle geweld in het dorp Loenen, daar sy desen en den volgenden dag haare afgrijsselijke tyrannijs met rooven, branden, plonderen, vrouwschenden en andere gruwelen pleegden aan degenen, die hare wreede handen niet haastig genoeg konden ontkomen.”

„Het slot Loenersloot moest Kronenburg op dien selven dag volgen, also 't selve maar met 30 mannen beset was, dewelke sich so lang verweerden, als sij boskruyt hadden”. 1)

De Protestanten te Loenen moesten vluchten, want in het doopboek ontbreken de namen der doopelingen van 28 Febr. 1672 tot 3 Nov. 1673. Aldaar staat aangeteekend: De gemeente tot Loenen door de Franschen inval verjaagd zijnde, heeft zich een tijdlang meestendeel te Amsterdam gehouden, alwaar de namen der gedoopten omtrent dezen tijd moeten gezocht worden. De notulen van den Kerkeraad zeggen ons, dat de Franschen het lood van het dak stalen, benevens de klokken uit de toren. De kerkmeesters hebben dit echter niet op hun beloop gelaten, want 26 Dec. 1672 treffen we ze aan te Utrecht, zoekende naar de klokken. Het schijnt, dat ze teruggevonden en aan de rechtmatige beheerders zijn teruggegeven. De klokken waren zeer gehavend en zeker wel gebroken, want we lezen, dat Pieter Hemony „clockgieter tot Amsterdam” den 2^{den} Maart 1676 aanneemt een klok te gieten van de specie der oude klokken. Den 5^{den} Juli 1676 hingen er twee nieuwe klokken in den toren. 2)

Ook pastoor Heymenbergh scheen vreesachtig en vluchtte. 3) Of hij naar hier is weergekeerd, is mij niet kunnen blijken,

1) P. Valkenier, 't Verwerd Europa I, 814. ✓

2) J. W. Verburgt l.e. ✓

3) D. Hurdeman l.e. ✓

ook het meer genoemde „Kercke-boeck”
vertoont een gaping van 1672—1685.

De volgende pastoor, dien ik vermeld
vindt, is:

Everardus van der Borch (of Burch),
eveneens een Utrechtenaar uit adelijke
stamme gesproten. Door Neercassel werd
hij naar hier gezonden.¹⁾ Doch de Heer
van Loenen en Cronenburg, die zich het
patronaatsrecht over deze nieuw opgerichte
statie toeëigende, verzette er zich kracht-
dadig tegen, en schroomde niet ondanks
het gezag van den apostolischen vicaris,
met geweld op te treden tegen pastoor van
der Borch, tot groote ergernis van katho-
lieken en niet-katholieken. Neercassel ziende
hoe moeilijk het voor hem zoude zijn, om
zijn gezag tegenover den heer van Loenen
te handhaven, meende te moeten wijken;
daarom werd van der Borch van hier weg-
geroepen en gezonden naar Bovenkerk.²⁾

Met goedvinden van beide partijen werd
toen naar hier gezonden:

Antonius de Rijser. Van hem is
mij niets bekend, dan dat hij pastoor was
te Bovenkerk sinds 1659.³⁾ Hij overleed
alhier 29 Sept. 1708.⁴⁾

Door de benoeming van een opvolger
kwam de nuntius Bussius weder in moeilijk-
heden om dezelfde patronaatsrechten, daar
hij zonder den heer van Loenen-Cronenburg
te erkennen naar deze statie zond:

Jacobus de Broeder. De drost van
Loenen wilde hem niet toelaten.⁵⁾ Hij ging

1) Manuscript „Statio in Slootdijk”. Dit M. S.
berust in de bibliotheek der EE. PP. Franciscanen
te Weert. Mijn heuschen dank voor hunne be-
moelingen aan de paters Amatus de Jong en Sil-
verius Breidfeldt, den laatsten vooral die mij ge-
heel bereidwillig een copie van het origineel deed
toekomen.

2) Bijdr. Haarl II, 355.

3) Bat. Sacr. II, 414.

4) Necrol. Haarl. De Katholiek 1873, I, 269.

5) M. S. Statio in Slootdijk, Bijdr. Haarl. VI
371—373.

toen naar Blaricum, waar hij verbleef van 1710—1712; hij overleed te Akersloot 17 April 1719.¹⁾ Zijne toelating hier had toch ook haar goede zijde, daar hij behoorde tot de Jansenistische partij.

Met goedvinden van den heer van Cronenburg werd toen tot pastoor aangesteld:

Joannes Chrysosthomus Suurhuys (ook Sourhuys). Hij was geboren te Emmerik in 1671, studeerde te Leuven en was achtereenvolgens werkzaam te Follega en Lemmer, te Sloten en Balk (1696-1698) en van 1698 tot 1709 te Deventer, in welk jaar hij gezonden werd naar Slootdijk. Doch hier verbleef hij niet lang, want reeds in de maand Juli van hetzelfde jaar vertrok hij naar Alkmaar, als pastoor van de kerk in het Jacobstraatje, welke kerk door hem gebouwd werd. Waarschijnlijk is hij dezelfde, die door de Jansenistische partij mede is voorgedragen tot vicaris. Hij overleed te Alkmaar 28 Mei 1740.²⁾ Zijn opvolger was:

Bernardus Fock., Hij was geboren te Rijssen in Twente, voltrok zijne hoogere studiën te Leuven, werd priester gewijd in het begin van 1693 en in hetzelfde jaar tot kapelaan benoemd te Leiden bij Theodorus de Cock. In 1695 werd hij gezonden als pastoor te Irnsum³⁾. Andreas Tiara⁴⁾ beschrijft hem als aangenaam in de omgang, in het preeken zwak van stem, en de boeren, zoo schrijft hij, noemen hem langzaam in de biechtstoel en daarom hun minder welgevallig dan zijn voorganger. Hij is jeugdig en krachtig van lichaam, jong soldaat, bereid om de last van 's Hee-

¹⁾ Arch. Aartsb. Utr. I, 414; Hist. ofte Beschr. v. 't Bisd. Utr. II, 396.

²⁾ Bijdr. Haarl. III, 227; VI, 320; XVII, 188; XXI, 194—197, 210; XXII, 266, 406, 707; XXIII, 68; XXIX, 259; Arch. Aartsb. Utr. IV, 144; Andreae Tiarae Annotationes 14, 54, 139, 143.

³⁾ J. Geerdink, Gesch. v. Twenthe blz. 121, 361; Arch. Aartsb. Utr. XX, 168.

⁴⁾ Annotationes blz. 134.

ren naam te dragen; de Heer zal hem zijn zegen schenken en de aarde hare vruchten. Deze woorden waren als een profetie, want veel heeft hij moeten dragen, en om zijne trouw aan de moederkerk werd hij meerdere malen verbannen.

Toen de aartspriester van Friesland Alardus van Haeften in zijne Jansenistische neigingen bleef volharden, werd Fock, hoewel van Haeften in naam aartspriester bleef, met de aartspriesterlijke werkzaamheden belast.¹⁾ Om zijne getrouwheid aan het wettig gezag werd hij uit Friesland verbannen en werd toen pastoor op Slootdijk in 1709.²⁾ Doch ook hier ondervond hij groote moeilijkheden, en liet men hem niet met rust, zooals uit het volgende zal blijken, waaruit men tevens zien kan tot welke middelen de Jansenistische partij haar toevlucht moest nemen, om haar invloed te doen gelden.

Een zekere Ignatius Modde moest in opdracht van den Jansenistischen deken Cats naar de pastoors van Gooiland gaan, om hen te vragen wanneer en door wien zij gezonden waren, of zij het plakkaat van 26 April³⁾, waarbij door de Staten opnieuw aan geordende priesters ontzegd werd om in de provincie te komen en de Resolutie van 25 November 1709 nakwamen. Hij moest hen nogmaals vermanen, dat ze geheel en al met den apostolischen vicaris Adam Damen moesten breken, en hem in het vervolg niet meer gehoorzamen.⁴⁾ Aldus geschiedde: Modde begaf zich op 3 en 4 Februari 1710 naar de pastoors Adrianus Wynants te Hilversum, Matthias Morsland te Laren, Casparus van der Hagen te

1) Galerij van Friesche Aarts priesters, De Katholiek 1883, II, 108.

2) Bijdr. Haarl. X, 379.

3) Groot Placaatb. V, 567—568.

4) Arch. Aartsb. Utr. II, 312—317, waar dit gedeelte van het Weertsche Handschrift reeds is afgedrukt.

Blaricum, Hermanus Middelkamp te Naarden, Arnoldus ab Hasenburg te Muiden met speciaal verzoek genoemde heeren te spreken. Hij gaf zich voor als dienaar of deurwaarder van haar Hoog Mog. of wel van de E. Groot Mog. Heeren Staten van Holland en West-Vriesland. „Ook”, zeide hij, „dat hij met haar Ed. Groot Mog. orders speciaal was gemunieert, ten dien eijnde aan ieder van deselve voorleesende seekere acte of geschrift met mondelinge recom-mandatie van daarop wel te letten; dat zulks ook wel is geschied ter presentie van meer andere personen.” Doch hij schijnt zijn rol niet goed vol hebben kunnen houden, want verhaalt het M. S. verder: Dan alsoo bij genoemde priesters wiert getwijfeld of Ignatius Modde wel sodanige Dienaer of Deurwaerder was als hij voorgaf, ook of desselfs orders volgens zijn voorgeven, aan hem te exploiteeren waaren ter hand gestelt; alsoo gemelde Priesters daarvan geen suffisante blijken waren voorgekomen; ook dat hij Modde in verscheyde woorden varieerde. Nadat bij bovengenoemde pastoors achterdocht was gewekt, lieten zij hem te Slootdijk in den val loopen.

Toen hij te Slootdijk aankwam en de pastorie wilde binnengaan, werd hij vast-gegrepen door vijf personen n.l. de pastoors van Hilversum, Laren en Blaricum, den zwager van den pastoor van Naarden, geheeten Geerlof Valkenburg en een boer van Hilversum 1). Deze brachten hem naar het rechthuis te Loenen, en arresteerden hem, omdat hij zich valschelijk als deurwaarder der Staten had uitgegeven Modde nu in het nauw gebracht, legde de volgende verklaring af: „geen deurwaarder te zijn van Haar Hoog Mog. of Ed. Groot Mog., nog ook niet in den Haag woonende, als hij eerst had voorgegeven; maar ten contrarie te zijn een bakkersknecht tot Utrecht”. Verder bleek, dat zijne brieven valsch waren,

1) Bijdr. Haarl. X, 379.

en bekende hij, dat hij door anderen daartoe was aangezet. De arrestanten Geerlof Valkenburg cum sociis verzochten toen hem kosteloos te ontslaan en vrij te laten. Zulks geschiedde, doch dadelijk daarop werd hij toen door den schout gearresteerd. Schriftelijk legde Modde de volgende verklaring af, dat hij „door zijn meester, sijnde een bakker tot Utrecht woonachtig, tot hem gedetineerde seyde op Sondag, den 2den Februari 1710 na den middag, dat de heer N. Cats; aan hem versogt hadde, of hij zijn knecht een dag of twee konde missen? Waarop hem wiert gelast door zijn meester, te gaan ten huysse van den heer Cats; en hij gedetineerde daar is gekomen in de keuken, waar de heer Cats en een meyd present was, en de heer N. Donker daarmede is gekomen, en versogt aan hem gedetineerde, dat hij soude willen gaan aan die Roomsche Priesters Huysen, soo als in zijn bescheyden sullen blijken. Waarop hij gedetineerde seyde van jaa. En ten huysse als voorschreven ontfangen heeft uyt handen van heer Donker sijne bescheyden, met 5 à 6 gulden voor reijs en teerkosten”.

Niet lang, nadat deze geschiedenis zich had afgespeeld, werd pastoor Fock en genoemde Gooische priesters met nog meerdere anderen naar Den Haag geroepen, om daar te verklaren van wien zij hun zending hadden. Op zijn antwoord, dat hij door den nuntuis gezonden was, volgde 21 Maart 1710 zijn banvonniss, waarbij hem door de Staten verboden werd binnen de provincie Holland te verblijven¹⁾. Hij begaf zich daarop naar Delden, om den ziekelijken pastoor J. Swerink bij te staan en hem na diens dood 31 Dec. 1712 op te volgen. Bernardus Fock overleed aldaar 26 Dec. 1716²⁾.

Nadat pastoor Fock verdreven was, bleef de parochie Loenersloot zonder herder tot

1). Bijdr. Haarl. VI, 276.

2). Arch. Aartsb. Utr. I, 78.

Maart 1712, in welk jaar hier als pastoor werd aangesteld:

David van der Mey., die ook niet lang hier den herderstaf zoude voeren, want in 1715¹⁾ vertrok hij als pastoor naar Voorburg. Vandaar ging hij in 1730 naar Leuven, waar hij met de taak van het presidentschap van het Hollandsche college Pulcheria werd belast, hetwelk lange jaren in handen der Jansenisten geweest was.²⁾ Hem volgde op:

Mattheus de Reeder. Uit het rapport van 1732 door den schout van Amsterdam gezonden aan het Hof van Holland blijkt, dat hij geboren was in het jaar 1683 te Gorinchem.³⁾ Hij werd priester gewijd door Petrus Josephus, bisschop van Antwerpen 28 Jan. 1719. Hij was kapelaan in Den Haag en werd vandaar tot pastoor op Slootdijk benoemd den 15 Juli 1715 door den nuntius van Brussel Vincentius Sati-nius.⁴⁾

Toen Benedictus XIII 29 Mei 1724 tot paus was gekozen, verleende hij een jubilé-aflaat aan geheel de christenheid. De aposlolische vicaris Joannes van Bijlevelt beijverde zich, om de katholieken van Holland aan deze groote genade deelachtig te maken. Hij moest dit in het geheim voorbereiden, om het niet te doen mislukken, zooals in 1721 bij de keuze van Innocentius XIII.⁵⁾ Om deze zaak te regelen belegde hij een vergadering aan de pastorie te Loenersloot met de Wyckersloot, aarts-priester van Amstelland.⁶⁾

In 1721 kwam hier als kapelaan C. de Backer, leerling van het Romeinsch college „de propaganda fide”, en in genoemd jaar priester gewijd.⁷⁾

1) Arch. Aartsb. Utr. IV, 130.

2) Bijdr. Haarl. VIII, 306 v.v.

3) i.c. XIV, 74; XVII, 201.

4) i.c. XIII, 448.

5) i.c. III.

6) i.c. V, 149.

7) i.c. II, 358.

De lijst van priesters opgemaakt door den apostolischen vicaris J. van Bijlevelt, vermeldt, dat er in dat jaar te Slootdijk zijn 324 communicanten en dat als kapelaan is Cornelis de Bruyn van Berendrecht.

Het rapport van den baljuw van Loenen en Cronenburg, gedateerd 7 Dec. 1730 noemt als kapelaan Gerardus Raben, geboren te Hees ¹⁾ in 1700. Den 9 Aug. wordt dóór Godard als kapelaan aangesteld Bernardus van der Ketten. ²⁾

Pastoor de Reeder legde 23 Nov. 1730 op voorschrijven van de Vrouwe van Cronenburg, den eed af op het plakkaat van 30 October, hetgeen ook zijn kapelaan deed op 30 Nov. ³⁾ Toen in 1733 een president moest benoemd worden voor het seminarie te Leuven, beval de aartspriester G. Ram van Schalkwijk aan den nuntius Silvius Valenti Gonzaga pastoor de Reeder aan en in Maart 1736 werd hij voorgedragen voor de waardigheid van aartspriester in Berghen-Cleefland.

Het geschil over de grensscheiding met Abcoude scheen hij te hebben opgelost, en eenigen tijd heerschte er ook werkelijk vrede. Doch onder zijn opvolger zoude deze twist wederom losbreken, heviger dan ooit te voren. Na zijn dood toch bleek het, dat hij een accoord had aangegaan en geteekend doch met een geheime restrictie. Tijdens deze voorloopige vrede bracht hij onrust naar de zijde van Breukelen en Maarssen. Dit leeren ons twee stukken in het parochiaal archief van Maarssen, waarin de kerk- en armmeesters van Maarssen, Breukelen, Zuylen, Westbroek en Legewey etc. verklaren, dat hunne „ouders en voorouders van onheugbare tijden de Heilige Sacramenten in rust en vrede hebben ontvangen in de catholijke statie en bid-

¹⁾ Arch. Aartsb. Utr. X, 12, 14.

²⁾ L.c. I, 63; XII, 89; A. A. van Wijk, Het Kerspel van Schalkwijk blz. 46.

³⁾ Bijdr. Haarl. XVII, 203.

plaats van Maarssen. Maar terwijl wij tegenwoordig door den heer Missionaris van Slootdijk daar in tot verergernis soowel van de catholijken als onecatholijken, geturbeert worden, soo is 't om sulks in toekomende te verhoeden, dat wij genoodzaakt zijn, van getuigenisse der waarheit te geven, en dit geschrift met onse handtekening te bekrachtigen, actum den 29 Juni 1749" (volgen handteekeningen).

De Breukelenaars leggen in een stuk van denzelfden datum een nog krachtiger getuigenis af: „Wij onderschrevenen van Breukelen en Oud-Aa getuygen en verklaaren mit deesen, dat den Missionaris Snoek ¹⁾ zich uytgevende voor dienaer van d'Heer Missionaris de Reeder op Slootdijk, geassisteert met twee kerk- en armmeesters van dezelfde gemeente, hij niet ontzien heeft op een brutale en ongehoorde wijs ons het geld af te persen, te ontrusten, te verdoemen en te veroordeelen, omdat wij te Maarssen ons kerk houden, dewelken onse voorouders van onheugbare tijden gefrequiteerd hebben, en deese lastertaal niet langer kunnen gedoogen, en in 't vervolg te verhoeden, hebben wij hiervan getuigenisse der waarheit gegeven, en dit geschrift met onse handtekening becrachtigt in Maarsenbroek 29 Juni 1749 (volgen handteekeningen). ²⁾

Den 19^{den} December 1741 vergaderde de kerkeraad te Loenen op verzoek van Jan van Brink, koster en schoolmeester, die 6 Dec. geklaagd had, „dat aen de overzijde van de Vegt onder het geregt van Meynden, zig had ter neer gezet een paapsche schoolmeester, met name W. Staal, hetwelk hij klaagt hem zeer nadeelig te zijn en tegen de wetten van den Lande; waarom hij van de E. Kerkeraad verzoek hem te willen

¹⁾ Snoek, die kapelaan was, wordt in een brief door aartspriester Ram een zeer brutaal heer genoemd.

²⁾ Parochiaal Archief Maarssen no. 4 en 5.

assisteeren en het hunne te doen, om den gemelden schoolmeester te removeeren'. De Kerkeraad vaardigde eenigen af om den schoolmeester te bezoeken. Deze vroegen W. Staal „van wat religie hij was; waarop hij antwoordde: van de roomsche religie". Onder de schoolboeken vonden zij „twee paapsche boeken, te weten de epistelen en de Evangelien, alsmede een boek in rijm gemaakt door een priester". De meester werd hierover bestraft en de afgevaardigden toonden hiervan de „onbetamelijkeit" aan. Ten slotte zeiden zij den paapschen meester aan „dat zij volgens haar wetten verplicht waren, om hem uyt naam van den Kerkeraad, gelijk zij zulks in last hadden, te verbieden, gelijk zij ook hem bij deze verboden hebben, om langer school te houden, met aanzegging, dat indien hij zulks niet observeerde, de E. Kerkeraad genoodzaakt zou zijn, zig te adresseeren aen hooger hant om assistie te verzoeken".

Blijkbaar had hun bezoek het gewenschte gevolg, want van meester Staal vernemen we niets meer.

Het meer genoemd Weertsch Handschrift eindigt met een nauwkeurige statistiek der parochie, loopend over de jaren 1733 tot 1747. Het aantal communicanten varieert tusschen 380 en 450, de doopsels tusschen 30 en 49, de huwelijken tusschen 4 en 12, de bedieningen tusschen 7 en 16 en bekeeringen tusschen 1 en 7. Pastoor de Reeder was door den aartspriester Ram van Schalkwijk in een brief d.d. 19 Maart 1733 aan den nuntius Silvius Valenti Gonzaga aanbevolen als president van den Hoogere Heuvel te Leuven, en in 1736 werd hij voorgedragen als aartspriester van Bergh- en Cleefland.

Pastoor de Reeder overleed 2 Febr. 1757 ¹⁾ en werd opgevolgd door:

Cornelis van Veen. Hij was geboortig uit het dorp Meern, ²⁾ priester gewijd in

¹⁾ Arch. Aartsb. Utr. IV, 137.

²⁾ Geheym-schrijver van Staet en Kercke blz. 161.

1752. en was kapelaan bij zijn broer den pastoor te Vleuten, vanwaaruit hij op vele plaatsen assistentie verleende zooals te Weesp, Hoogland enz. Toen pastoor de Reeder ernstig ziek was, schreef hij 31 Jan. 1757 aan aartspr. Ram en beval zich aan voor de statie op Slootdijk: „ik hoop dat zijn Ampl. hierin dan aan mij zijne gene-genthijd zal thoonen; te meer omdat ik schoone gelegenthijd hebbe om den twist tusschen den Heer van Loenen en de gemeente over den eigendom van den grond weg te nemen, waertoe mijnheer van Brien zijn zelve heeft aangeboden als mid-delaer, die bijzonder kennis heeft met den schout Heegeveer”. Zijn benoeming volgde ook. Gedurende de 40 jaren, dat hij het herderlijk bestuur over deze gemeente voerde steeg het aantal communicanten tot 580¹⁾. In 1795 ging een gedeelte van de parochie af, daar de statie Breukelen werd opgericht. Hij overleed in 1797.

Joannes Gerardus Michael Dadelbeek, omklemde nu den herderstaf van Slootdijk. Hij was de jongste zoon van Servatius Michaël Dadelbeek en Clara Bosch en geboren te Utrecht 9 Maart 1758. In 1788 was hij kapelaan in het Catharijnesteegeje te Utrecht. Toen in genoemd jaar een nieuwen pastoor aan dezelfde kerk moest benoemd worden, werd kapelaan Dadelbeek door de Heeren Burgemeesteren der stad voorgedragen en met nadruk zijne benoeming tot pastoor gevraagd in de plaats van Th. Mulder, die als patriot de prinsgezinde Regeering minder aangenaam was. Doch de Amplissimus gaf tot bescheid, dat hij Dadelbeek niet kon aanstellen „zonder de orde en regel van het R. K. Kerkbestuur te krenken en een tergende onrechtvaardigheid te begaan tegen 14 à 15 capellanen, die vóór den Hr. Dadelbeek uit kracht van belofte bij hunne zendinge gedaan, volgens beurte vooraf gepromoveerd

¹⁾ Arch. Aartsb. Utr. VIII, 359.

moeten worden". Ook Dadelbeek zelf geeft aan de burgemeesters en aan den Amplissimus te kennen, dat hij van de benoeming afziet, ofschoon hij reeds geruimen tijd als waarnemend pastoor aan de Catharijnekkerk gefungeerd had.¹⁾ In het jaar 1797 werd hij pastoor te Slootdijk. Hier vinden wij hem dadelijk in moeilijkheden gewikkeld met den pastoor van Breukelen. In 1795 was Breukelen tot een zelfstandige statie verheven en had als eersten pastoor ontvangen J. van Schaik. Moeilijkheden ontstonden er over de uitgestrektheid van beider rechtsmacht. Pastoor van Schaik schijnt zijn jurisdictie te hebben uitgeoefend daar waar ze den Slootdijkschen pastoor toekwam. B. Broere, kerkmeester te Slootdijk, klaagt hierover in een schrijven van 7 Aug. 1797 aan den Aartspriester. Als dit niet schijnt te helpen komt ook Dadelbeek voor zijne parochieele rechten op in eenige uitgebreide brieven aan den Aartspriester J. van Engelen.²⁾ Dat hij zich niet gemakkelijk uit het veld laat slaan, mag blijken uit een brief aan een vriend gericht, waarin hij de quaestie in het kort uiteenzet; daarom volge hier het voornaamste: „Ja, vriend, ik heb ook een bezoek gehad van d'Heer Als. Ciamberlani, onse ernstige onderhandeling is te langdradig om ze u te melden, en ik heb getragt hem te doen zien d'onwettigheid en onregtvaardigheid van de zoogenaamde schijding, waarvan ik N.B. nog niet de minste wettige aanschrijving heb, en waarlijk, mijn vriend, is het geen quaestie onse aandacht waardig, heeft een

1) Arch. Aartsb. Utr. V, 205; Knuttel, De toestand der Nederl. Katholieken II, 269.

2) Deze brieven uit het archief van Engelen publiceerde ik in het Arch. Aartsb. Utr. XXXIX, 184—198. Een poging tot weerlegging zond de pastoor van Breukelen J. v. Schaik op; deze werd reeds gepubliceerd door J. H. Hofman: „Het Wiegelied van de Kerk te Breukelen" in het Arch. Aartsb. Utr. XXVI, 84.

aartspriester de magt en is het compatibel in deeze landen met zijne bediening, schydingen te maken. Kan hij de jurisdictie ontnemen, die ze niet en geeft? Kan hij gebieden, die de magt om te gebieden niet en heeft? U. E. W. zal immers niet onderstellen, dat onse beloften op d'afvraag: *Promittisne mihi et successoribus meis debitam reverentiam et obedientiam* (beloofd ge mij en mijne opvolgers de verschuldigde eerbied en gehoorzaamheid?) ook tot een aartspriester geëxtendeerd moet worden; daarenboven heeft de overledene H. Berendtzen goedgevonden in zijn genadig welbehagen (zo ik hoor) de vermogende lieden van Loenen bij Breukelen te voegen, latende de armen van Loenen voor Slootdijk over, tot welkers onderhoud d'armmeesters alleen meer dan duysend guldens 's jaars noodig hebben en waartoe alle de vermogende lieden van Loenen, met die men er afscheurt mede, geen derde gedeelte opbrengen". Verder de quaestie nog uiteenzettend vraagt hij zijn vriend om raad en hem zijn gevoelen mede te deelen. In een persoonlijk schrijven van 21 Nov. richtte hij zich rechtstreeks tot den aartspriester, zette hem de quaestie uiteen en schreef: „Zooveel mijn persoon betreft kan ik U verzekeren, dat mij niets aangenamer is, dan mij door wettige bevelen van mijn geestelijke overheid uyt die netelige omstandigheden gebragt te zien; daar U E. W. met mij wel zal instemmen, dat wanneer men in een post gesteld is, men in zaken van gewigt op geen enkele gesegdens kan te werk gaan, maar dat men bewijs van zijn handelwijs moet kunnen voor den dag brengen. Hierom kan ik mijn verwondering niet ontveinzen, dat U E. W. mij geen copie van die gemaakte schijding heeft doen toekomen". Of later aan Dadelbeek die copie is toegezonden blijkt niet. Wel berust deze nog in het archief van Engelen, waarin Ciamberlani verklaart, dat de schijding door den aartspriester Berendtzen gemaakt,

van kracht blijft; het tolhuis en het huis ten Honderd blijven aan Slootdijk. Deze copie is gedateerd 29 Nov. 1797.

In een beredeneerd officiëel stuk van 3. Dec. namens kerk- en armmeesters komt Dadelbeek nogmaals voor de Slootdijksche rechten op.

Behalve tot handhaving zijner parochiëele rechten heeft hij ook veel gedaan tot herstel van het kerkbouw, dat, gezien de gegevens, nu eene betreuenswaardige toestand moet hebben verkeerd. De aartspriester J. van Engelen zegt in zijn „Staat van het R. K. kerkdistrict van Utrecht over de jaren 1807—1808”,¹⁾ dat het kerkgebouw aan aanmerkelijke reparatiën onderhevig is. De jaarlijksche rekening van kerk- en armmeesters vermeldt onder hem steeds een tekort, dat door hem werd voorgeschoten. Toen pastoor Dadelbeek in 1810 naar Utrecht werd overgeplaatst als pastoor van de Catharijnekerk, stond de gemeente bij hem in schuld, welke zij niet geheel kon aflossen. Daar er geen fondsen waren om deze schuld te voldoen, werd met eenparige goedkeuring van kerk- en armmeesters eenig goud en zilver aan de kerk toebehoorend verkocht, alsook een huis staande in de Klapstraat te Vreeland,²⁾ hetwelk gezamenlijk opbracht 1246 gulden; nu bleef er nog een schuld staan groot 1000 gulden. Bij zijn dood schonk hij deze som aan de kerk, onder verplichting, dat jaarlijks daarvoor in December voor hem en zijne zuster een jaargetijde zoude gelezen worden.

Het aantal parochianen steeg voortdurend, in 1807 waren er 705 communicanten en 1065 zielen.

Pastoor Dadelbeek was een man van groote werkkraft en kunde, die daarbij een open oog had voor alles, wat ten goede

1) Arch. Aartsb. Utr. VIII, 103.

2) Parochiaal Archief Loenersloot. De opbrengst van het huis was 751 gzliden. Het overige waren gouden kettingen, kruisjes, bloedkoralen enz.

kon komen aan de katholieke kerk in Nederland. In „De Godsdienstvriend”¹⁾ wordt hij dan ook genoemd „het sieraad van Utrecht's geestelijkheid, de baak en raadsman zijner medepriesters, de steun van Nederlands kerk in moeilijke dagen, het voorwerp van liefde en achting van alle geloovigen”.

Tegen de Maatschappij tot Nut van 't Algemeen, waarvan zelfs zeer verdienstelijke geestelijken, o.a. de Deventer pastoor J. W. A. Muller²⁾, lid waren, trad het eerst „de Godsdienstvriend”³⁾ op. In 1820 trad ook „Minerva”⁴⁾ in het krijt en oppert daar het plan van een Katholieke Maatschappij. In het begin van 1821 kwam deze tot stand onder den naam van: „Roomsche Catholieke Maatschappij ter bevordering van godsdienstige wetenschap en goede zeden voor het Koninkrijk der Nederlanden”.⁵⁾ Met den Aartspriester G. van Nooy was J. G. M. Dadelbeek de medeoprichter en eerste voorzitter. Haar doel was: verspreiding van nuttige boeken berekend op alle klassen des volks. Onderwerpen, die invloed oefenden op verlichting en beschaving, liefde voor den godsdienst, gehoorzaamheid aan de H. Kerk, getrouwheid aan den

1) Dl. 31, blz. 228.

2) Over hem: Nieuw Nederl. Biogr. Woordenb. II, 960.

3) Dl. 4, blz. 30.

4) Letterk. Tijdschrift voor godsdienst, wetenschappen en kunsten, Mengelwerk, 1820—1821, blz. 58.

5) De Godsdienstvriend VI, 90—97; Nuyens, Gesch. d. Nederl. Volks van 1815 tot op onze dagen I, 105, 201; A. van Gils door H. Allard blz. 268; Alb. Thym Volksalm. 1889, blz. 19-24; Jaerb. v. Alb. Thym 1904, blz. 129 v.v.; Albers, Herstel der Hierarchie II, 34 v.v.; Arch. Aartsb. Utr. XXXIX, 81—93. Men werd het tegen contributie van f 5—4 en ontving dan alle werkjes, welke zij uitgaf in een der twee talen; contributeerde men f 9—10, dan ontving men alle werken in beide talen.

Koning, onderwerping aan de wetten en eerbied voor de goede zeden aankweekten, verdienden de voorkeur. Merkwaardig is, dat zij het eerste teeken is geweest van een vernieuwd leven op het gebied van gemeenschappelijke samenwerking door vereeniging, dat gegeven werd door de katholieken van Noord-Nederland. Doch de katholieken mochten van hun vereenigingsrecht geen gebruik maken — alleen wel de protestanten, immers zij bezaten dergelijke vereenigingen in de Maatschappij tot Nut van 't Algemeen. Men vond het ergerlijk, dat aan de leden aflaten werden geschonken, de Regeering ging er zich mede bemoeien en bij Koninklijk Besluit van 21 Aug. 1823 werd de Roomsche Katholieke Maatschappij te Utrecht opgeheven.

Tot een andere belangrijke zaak, de oprichting van het seminarie te Culemborg in 1818 heeft ook hij krachtadig medegewerkt, en was in de aangelegenheden dit seminarie betreffend de raadsman van G. van Nooy. Toen er moeilijkheden rezen voor de nieuwe stichting, vinden wij de Aarts priesters en professor Stevens ten huize van Dadelbeek daarover beraadslagen. ¹⁾

24 September 1833 was voor Dadelbeek een glorievolle dag, de viering van zijn vijftigjarig priesterschap, waarop de grijze herder een plechtige dankmis aan God opdroeg in het bijzijn van alle geloovigen. Plechtig was het oogenblik toen na het evangelie de Aarts priester Vermeulen onder de in het ritueel voorgeschreven gebeden de groene jubelkroon op de zilveren kruin van den vijftigjarigen offeraar nederzette. ²⁾

In October 1835 nam hij zijn ontslag als pastoor en 21 Augustus 1837 overleed hij. Algemeen werd hij betreurd als de trouwe

¹⁾ Studiën, Tijdschr. voor godsd., wetenschap en letteren. Jaarg. 44, di. 77 blz. 54—58. Arch. Aartsb. Utr. XXXIX, 63 vlg.

²⁾ De Godsdienstvriend 1833, dl. 31. blz. 228-230.

herder en vader der armen. ¹⁾ Hij stichtte een beurs ten behoeve van een onvermogens doch veelbelovenden jongeling van het district Utrecht, geschikt en genegen tot den R. C. geestelijken stand. In 1836 was van hem een portret in den handel gebracht ten voordeele der armen. ²⁾

De Staatsomwenteling van 1795 maakte aan de overheerschende macht der Protestantsche Staatskerk een einde, en werd aan de katholieken vrijheid van godsdienst gegeven. ³⁾ Immers reeds door de „Provisioneele Representanten van het volk van Holland”, die zich als dusdanig hadden geconstitueerd, nadat Willem V het land had verlaten, werden de Rechten van den mensch afgekondigd. Daaronder behoorden, dat ieder mensch het recht heeft, om God zoodanig te dienen, als hij wil of niet wil, zonder daarom op eenige wijze gedwongen te kunnen worden. Dit werd bevestigd door de Nationale vergadering van 1796 en nog meer door de Constitutie van 23 April 1798, waarvan artikel 19 van de „Burgerlijke en Staatkundige grondregels” luidde: Elk burger heeft vrijheid, om God te dienen naar de overtuiging van zijn hart. De maatschappij verleent ten dezen opzichte aan alle gelijke zekerheid en bescherming enz.

Maar wat in meerdere plaatsen moeilijkheden veroorzaakten tusschen de katholieken en de protestanten, leden der oude staatskerk, was het 6de der aditioneele artikelen, dat luidde: Alle kerkgebouwen en pastoryhuizen der voormaals heerschende kerk, voor zooverre zij, door aanbouw uit de afzonderlijke kas der gemeente, geene bijzondere en wettige eigendommen zijn,

¹⁾ I.c. 1837, dl. 39, blz. 139.

²⁾ Catholijke Nederl. Stemmen 1837, blz. 80.

³⁾ Dr. W. Nuyens, De emancipatie der Katholieken in Nederland. Onze Wachter 1880. Albers, Herstel der Hierarchie I, 6 v.v.; De Katholiek 1842, II, 172 v.v.

worden overgelaten aan de beschikking van ieder plaatselijk bewind, om deswege tusschen alle kerkgenootschappen eenig vergelijk te treffen, en wel binnen de eerstkomende zes maanden na de aanneming der staatsregeling.

De grondslag van dit vergelijk is in iedere plaats, het grootste getal van leden der onderscheidene kerkelijke genootschappen, hetgeen alzoo de relatieve meerderheid van zielen zal uitmaken. Hetzelve zal de voorkeur hebben omtrent de naasting eener plaatselijke kerk en pastorie, onder bepaling echter, na gedane begrooting van de waarde dier gebouwen, van eene matige uitkeering, hetzij in eens of bij termijnen, aan de andere kerkgemeenten naar evenredigheid van derzelve leden, welke allen, door deze bepaling, worden gehouden voor altijd afstand te hebben gedaan van de gemeene aanspraak.

Tengevolge nu van de Constitutie van 1796 kwam bij de municipaliteit van Cronenburg en Loenen een schrijven in van het Provinciaal Comité van Holland, waarin o.a. gelast werd op te geven :

het getal der kerken en zielen tot dezelve behoorende ;

den oorsprong en tegenwoordigen staat van alle goederen en inkomsten der armenkassen en welke gezindte daaruit bedeed wordt ; het rendement en emploi van alle „Gods en Armepenningen bij publieke verkooping en verpachtingen” en welke gezindte daarvan geniet ;

alsmede den oorsprong en tegenwoordigen staat van alle goederen en inkomsten der diakenen, en welke gezindte daaruit bedeed wordt ;

wijders de fondsen en wijze, op welke de leeraren der gewezen heerschende kerk tot hiertoe zijn bezoldigd geworden en eindelijk de lijsten der leeraren en kosters van de voorheen bevoorrechtte kerk, met bijvoeging der combinatiën en vacatures en opgave hunner tractementen.

Den 6 Juli 1798 zond de kerkeraad zijn antwoord in en 10 Aug. d.a.v. een nog uitgebreider. Daarmede niet tevreden drong de municipaliteit aan om wettelijke bewijzen te leveren, dat de Hervormde gemeente rechtmatig in bezit kwam van de kerk, de pastorie, de inkomsten der kerk, het kerke-land en de kerkehuisjes. Den 14 Oct. deed toen de kerkeraad „opgave van eenige der voornaamste en, zoo hij meende voldoende redenen, waarom de kerkeraad van oordeel is, dat ingevolge de staatsregeling geene schikking nopens kerk en pastorie alhier behoeft te geschieden, maar deze gebouwen met derzelve inkomsten behooren geconside-reerd te worden als het wettig eigen-dom van hunne gemeente.

Daar hun eigendomsrecht op de kerke-lijke goederen het volgend jaar nog niet erkend was door de regeering, werd men ongerust en achtte de kerkeraad het noodig, om de beslissing aan de gemeente over te laten, aan te wijzen, wie in deze ingrijpende zaak als haar gevolmachtigden zouden op-treden. Daartoe werd 21 Juni 1799 be-sloten het volgende van den preekstoel af te kondigen: „Het is der gemeente onge-twijfeld bekend, dat de kerkeraad reeds geruimen tijd is bedacht en bezig geweest teneinde nopens kerkgebouw en pastory vol-gens de staatsregeling noodige schikking mogt gemaakt worden, dan dat deze zaak nog niet isten einde gebracht, de Gemeente zal met ons begrijpen, dat vooral ook wegens het aanstaand vertrek van den predikant het zeer te wenschen ware, dat deze zaak spoedig werd afgedaan. Dan: de kerkeraad is van oordeel, dat in dezen met meerdere kracht kon gewerkt worden, wanneer de Gemeente of de kerkeraad of eene andere commissie stellig qualificeerde en verzogt binnen den korst mogelijken tijd die zaak ten einde te brengen: zij roept daarom de Gemeente morgen tegen 12 uur op 't koor der kerk alhier, om zich te verklaren of zij daartoe den kerkeraad

volmachtigt dan of zij daartoe eene afzonderlijke commissie benoemen wil.

De uitslag op den volgenden dag was, dat de kerkeraad werd gevolmachtigd.

Ook de katholieken te Loenen hadden zich op de constitutie deze quaestie aangeetrokken. Vrijdag 2 Aug. 1799 werd door het kerkbestuur een vergadering gehouden ten huize van pastoor Dadelbeek. De kerkeraad der Protestanten was ook genoodigd, om een voorstel aan te hooren „tot schikking der zaak nopens kerk en pastorie” ten overstaan van gedeputeerden der municipaliteit. In deze vriendelijke bijeenkomst kwamen de gecommitteerden uit de Roomsche Katholieke gemeente tot de volgende besluiten en voorstellen:

1°. In aanmerking nemende de meerderheid van zielen (der Hervormden), de tegenwoordige gesteldheid der tijden en ook het een en ander door de Hervormden geavanceerd, vooral ook de goede wederzijdsche harmonie der beide gemeenten, zal de Roomsche-Katholieke Gemeente van het haar door de Staatsregeling gegeven recht op de gebouwen afzien.

Echter de Gereformeerden hebben in te zien, hoe er naar de tegenwoordige orde van zaken volkomen gelijkheid bestaat tusschen alle gezindten en hebben te bedenken dat de Roomschen door de Hervorming, ruim twee eeuwen geleden, op groote onkosten gekomen zijn. Zij verloren hunne kerkelijke gebouwen en moesten zich zelve opnieuw inrichten. Daarom stellen zij voor:

2°. dat de Hervormde Gemeente hen op een of andere wijze zal indemneeren wegens de erfpacht, welke zij moeten opbrengen, ter somme van *f* 21 jaarlijks voor haar kerk en pastory;

3°. de voordeelen, die de Gereformeerde kerk trekt, na aftrek van onkosten van doodgraver enz. van ieder lijk van de Roomsche-Katholieken, dat aldaar begraven wordt, zullen jaarlijks aan de Roomsche Gemeente worden uitgereikt,

en eindelijk zal de Gereformeerde Gemeente op eene andere wijze zorgen, dat de Roomsch-Katholieken zonder tol aan het Hek te betalen, hun Kerk en Leeraar bezoeken kunnen, dan en wanneer zij dit behoeft, en dat de pastoor vrij zij van de tol aldaar.

De Kerkeradsleden wilden voor hun antwoord op deze voorstellen eenige dagen bedenktijd. Den 6 Aug. kwam de Kerkeraad samen, om het antwoord vast te stellen. Zij waren van oordeel, dat de gelijkheid der gemeenten, door de Grondwet geproclameerd, vorderde, dat de genoemde erf-pacht gelijk door beiden worden gedragen; de Gereformeerde kerk zal jaarlijks 10 gulden en 10 stuivers uitreiken aan de Roomsch-Katholieken. En indien ze indertijd op eenig redelijk accoord kan worden afgekocht: elk in dien afkoop gelijkelijk participeeren.

Wat het kerkhof betreft: dat is tegen de gelijkheid: de Hervormden alleen de lasten en de Roomsch-Katholieken voordeel zonder eenige last! laat elk begraven in zijn eigen kerk. Toch wil de kerkeraad nog daarover een nadere voorslag, 't zij door de municipaliteit, 't zij door de Roomsch-Katholieke Gemeente gedaan, overwegen.

Wat de tol ¹⁾ betreft: dat behoort niet tot haar departement; zij hebben zich te adresseeren bij de erfgenamen der Heerlijkheid.

¹⁾ De tol, waarvan hier sprake is, is voor eenige jaren opgeheven, en stond bij „'t Huis te Velde”, waaraan ze behoorde. Dit 't Huis te Velde' was weleer een ridderhofstad. Op 14 Mei 1328 beleende Willem van Holland er mede Hugo van Loenersloot. In 1380 kwam het aan diens klein-zoon van gelijken naam, in 1413 aan Steven van Loenersloot en daarna aan Johan van der Meer. In 1431 werd er mede beleend Boudewijn van Swieten, Heer van Loenersloot, Oucoop, Ter Aa, Calslagen, Zwieten. Op 15 November 1454 werd zijn zoon er mede beleend: Jan van Swieten, Heer van Opmeer, Obdam, Spanbroek enz., schout van Leiden. Op 31 Aug. 1470 kwam het aan Adriaan van Swieten, zoon uit het eerste

Intusschen zal de kerkeraad nu vermeene, dat de municipaliteit genoegzaam onderricht is nopens de ware gesteldheid der gebouwen en het fonds der kerk, aan dezelve verzoeken spoedig een voorslag zelf te doen tot minnelijk vergelijk en anders hoe eer hoe liever een plan daarstellen, zooals zij meent, dat conform de Staatsregeling behoort.

Hoe de onderhandelingen verder zijn afgeloopen is mij niet gebleken. Doch de beslissingen aangaande het kerkgebouw te Loenen — ook al waren zij gunstig voor de katholieken uitgevallen — zouden zonder resultaat gebleven zijn. Want het gunstig getij voor de katholieken verliep weer spoedig. De leden der oude heerschende Staatskerk spanden al hunne krachten in, om de constitutie van 1798 gewijzigd te krijgen. Het Uitvoerend Bewind, grootendeels bestaande uit ijverige Protestanten, verkreeg door een staatsgreep de leiding van zaken in handen, en vaardigde 18 Sept. 1801 een proclamatie uit aan het Bataafsche volk, en bood het een nieuw ontwerp van staatsregeling aan, dat reeds 16 Oct. d. a. v. werd aangenomen.¹⁾ Art. 13 luidde: »Ieder kerkgenootschap blijft onherroepelijk in het bezit van hetgeen men van den aanvang dezer of door hetzelfde werd bezeten».

Hierdoor werd dus ook te Loenen de quaestie aangaande de kerkelijke goederen en bezittingen opgelost door de ijzeren hand der macht. Voor goed ontviel hier

huwelijk van Jan van Swieten en Maria van Abeele; daarna kwam het aan zijn dochter Jooste van Swieten in 1487, die huwde met Willem van Coulster. Vervolgens kwam het in de geslachten van: van Lynden, Oem van Wijngaarden, van den Rijn, Barnaarts, Coymans, Balde, Huygens, van Schaik en van Reenen. Wittert van Hoogland l.c. I, 328, 340.

¹⁾ Over het met geweld doordrijven van deze staatsregeling en de stemming daarover, zie: „De Katholiek 1843, I, 425—448.

alles den katholieken. Maar de oude en schoone Ludgeruskerk, door de godsdienstzin en offervaardigheid der katholieken gesticht, blijft aan het nageslacht verkondigen van een katholiek gemeentebest, dat uit de handen der eerste geloofsverkondigers dezer noorderstreken het H. Geloof ontvangen heeft. Zij zal het den naneven verkondigen en iedere steen zal het hun toeroepen: „ik ben katholiek, maar mijne kinderen hebben mij verlaten, en als met een rouwsluier omhangen, ben ik geworden een weduwe gelijk. — Ontroefd wel van haar bruidstooi, omdat haar Bruidegom daar niet meer woont, zingt toch door hare droefheid heen haar zuiver lijnenspel het lied van Middeleeuwsche grootheid en glorie, verkondigend ons wat de kunst geïnspireerd op God ook in vervlogen eeuwen aan bouwwerken vermocht te wrochten.

In het doopboek der parochie staat aangeetekend: „den 1sten Juni 1810 ving Martinus van Dijk de pastoreele bediening in Slootdijk aan”. Hij was geboren te Gellicum 27 Aug. 1770, en werd priester gewijd omstreeks begin Aug. 1797, stond als kapelaan te Amersfoort ('t Zand) tot 1806, werd in de herfst van 1806 pastoor te Everdingen, in 1817 te Breukelen, in 1826 te Soest en verkreeg daar zijn eervol ontslag in 1839. Hij stierf als rustend pastoor te Amersfoort 31 Januari 1854¹⁾. Van hem zijn geen bijzonderheden bekend. Hij werd opgevolgd door:

Cornelis Philippus Swildens. Geboren te Utrecht, werd hij priester gewijd in 1805 en kapelaan te Werkhoven, in Sept. 1807 assistent te Cabauw en daarna te Bunnik. In 1814 werd hij pastoor te Varik en in 1817 te Loenersloot²⁾.

Hier legde hij het nieuwe kerkhof aan, dat 12 Sept. 1820 door den Aartspriester

1) Arch. Aartsb. Utr. III, 103.

2) l.c. XXXV, 2v2.

G. van Nooy werd ingewijd en waarbij de rede werd uitgesproken door B. Wilbrink ¹⁾.

Hij vergrootte de kerk en plaatste er een toren op. Ook in de kerk plaatste hij een nieuw altaar.

Pastoor Swildens, die aan deze gemeente zeer gehecht was, werd 30 Maart 1839 overgeplaatst naar Laren, doch reeds 1 Mei 1842 nam hij zijn ontslag. Na zich uit de geestelijke bediening te hebben teruggetrokken, woonde hij in deze parochie op de heerenhofstede „Slootwijk” onder de gemeente Baambrugge, welke zijn eigendom was. Hij overleed 22 Januari 1849 te Amsterdam en werd 29 Januari d.a.v. op het door hem aangelegde kerkhof op Slootdijk begraven. Bij testamentaire beschikking had hij de heerenhofstede „Slootdijk” met bijbehorende boerderij en landerijen onder zekere verplichtingen aan kerk en armen vermaakt. Na zijn verplaatsing naar Laren trad hier als deservitor op C. Pompe, kapelaan der Wittevrouwenkerk te Utrecht, totdat

Adrianus Blom den 7^{den} April de herderlijke bediening dezer parochie aanvaardde. Hij was geboren te Woerden 28 Juni 1793, werd priester gewijd 27 Aug. 1820, waarna hij kapelaan werd te Loenersloot, daarna te Hilversum. Op 1 Sept. 1830 werd hij pastoor te Vreeswijk en keerde 7 April 1839 naar hier als pastoor terug. Op 13 Juni 1844 diende Mgr. C. van Wyckersloot, bisschop van Curuim, het H. Vormsel toe te Mijdrecht, waar ook de parochianen van Loenersloot dit H. Sacrament ontvingen. Hij overleed 21 October 1852 ²⁾. Zijn opvolger was:

Cornelius Adrianus Nestor van Romondt. Deze was geboren te Utrecht 26 Febr. 1806, studeerde te 's Heerenberg en werd priester gewijd te Munster 13

¹⁾ De Godstdienst Vriend dl. 5, blz. 175; Alb. Thijm, Volksalm. 1889, blz. 18.

²⁾ Arch. Aartsb. Utr. XXIII, 257.

Juni 1829. In hetzelfde jaar werd hij kape-
laan te Haastrecht, daarna te Oudenrijn tot
1 Oct. 1838, te Naarden tot Juni 1839 en
en werd bij de oprichting der parochie
Cothen in 1840 haar eerste pastoor.¹⁾ Den
21 Dec. 1852 aanvaardt hij het pastoors-
schap te Loenersloot. Pastoor van Romondt
had het in Cothen zoo verbruidd, dat de
parochianen van Slootdijk hem met tegenzin
zagen komen. Bij zijn komst versperden
zij den toegang tot de pastorie door een
denneboom dwars over de Kerklaan te
plaatsen. Des Zondags hield hij zijn intrée-
rede naar aanleiding van de tekst: „Hij
kwam tot de zijnen en de zijnen namen
hem niet aan”. Hij werd alhier eervol
ontslagen in Maart 1856, en zijn afscheids-
rede was naar aanleiding van de woorden:
„Consummatum est. Het is volbracht. Hij
ging naar Utrecht en is daar emeritus
overleden 6 Juni 1884.²⁾

Op de pauselijke Breve van 4 Maart
1853³⁾, waarbij de bisschoppelijke Hier-
archie werd hersteld, volgde 8 Maart van
den kardinaal-prefect der Propaganda een
schrijven, dat zoodra mogelijk in alle steden
en dorpen, waar nog geen parochiën be-
stonden, de indeeling moest geschieden.
Dit was geen gemakkelijke taak en zonder
twijfel een der moeilijkste verplichtingen,
die het nieuwe Nederlandsche episcopaat
te vervullen had.⁴⁾ Ook Loenersloot ver-
kreeg nu zijn vaste omgrenzing, en werd
aan alle grensgeschil een einde gemaakt.
Had de grensscheiding aan de zijde van
Abcoude en Breukelen aanleiding gegeven
tot een onverkwikkelijke strijd; ook aan
de zijde van Vinkeveen waren moeilijk-
heden gerezen. Aan dien kant had zich
een kolonie van Duitschers gevestigd, die

1) *l.c.* XXXV, 33.

2) *De Godsdienst Vriend* dl. 76, blz. 193.

3) *Collectis apistolarum etc.* 1853—1859 blz.

1 v.v.

4) *Albers, Herstel der Hierarchie II*, 539 v.v.

werkzaam waren in de venen. Zoo woonden een 70 communicanten op Vinkeveensch grondgebied, en ook hunne armen werden door Vinkeveen onderhouden, doch zij parochieerden wegens den korteren afstand op Slootdijk. In 1843 had de geestelijke overheid reeds bepaald, dat zij te Vinkeveen moesten parochieeren, doch in genoemd jaar mochten zij nog, omdat de beschikking kort voor Paschen genomen was, te Slootdijk hun Paschen houden. Dit werd door de nieuwe grensregeling nog weer uitdrukkelijk bevestigd. ¹⁾

Door den Aartsbisschop J. Zwijsen werd de parochie Loenersloot van den H. Ludgerus den 15 Maart 1855 canoniek opgericht en hare grenzen aldus omschreven: Deze parochie wordt van die van Abcoude gescheiden door de Molenvliet bij Klein Baambrugge; — van die van Nederhorst den Berg (Haarlems' bisdom) ter westzijde van de rivier de Vecht door de grenslijn van het terrein der hofstede „Welgelegen” (ingesloten); aan de overzijde der Vecht door de grenslijn van het terrein van het zoogenaamde „Hemeltje” (ingesloten); — van die van Kortenhoef door de grenslijn van het grondgebied van Kortenhoef en Vreeland; — van die van Breukelen door den Amstel (moet zijn Angstel) bij Nieuwersluis en aan de oostzijde van de rivier de Vecht door een rechte lijn getrokken van de brug over die rivier op de burgerlijke grenzen van het dorp Loosdrecht; — van die van Vinkeveen door de Veenkade. Tot kerkmeesters werden benoemd: Gijsbertus van Schaick, Dominicus v. Wijk, Hubertus Oostveen, Henricus van Swaai.

Voor de stichting van het seminarie Rijzenburg lieten de geloovigen zich ook hier niet onbetuigd. Zij brachten op de som van 600 gulden.

¹⁾ Het project dezer grensregeling berust in het Aartsb. Archief te Utrecht, in het Archief Bijlevelt no. 52.

Hugo Uiterwaal, zoon van Jan Uiterwaal en Hendrica Vermeulen, was geboren in 't Goy onder Houten 15 Mei 1808, priester gewijd 26 Sept. 1840, assistent Mijdrecht, Teekop, Jutfaas en Cabauw. Van 1843 tot 1848 was hij rector in het Weeshuis te Utrecht, daarna pastoor te Leerdam, waar hij een nieuwe kerk bouwde, waarvoor hij in het aartsdiocees collecteerde.¹⁾ In 1856 werd hij overgeplaatst naar Loenersloot. Hier werd hij door de schuld van zijn voorganger voor een moeilijke taak geplaatst, doch spoedig had hij door zijn ijver en innemend karakter aller harten gewonnen, zoowel van katholieken als niet-katholieken. De schuld welke nog op de oude en versleten kerk stond, wist hij spoedig met behulp van de mildadigheid der geloovigen af te lossen, en daarna zelfs nog zooveel geld bijeen te zamelen, om tot den bouw van een nieuwe kerk over te gaan. Hij schreef een leening uit van f 16.500 in aandeelen van f 2.50 à 3 pCt. Reeds 24 Sept. 1857 werd de nieuwe kerk aanbesteed voor f 21.200 en werd aangenomen door Jan van der Lip, aannemer te Utrecht. Het is een zaalkerk met 450 zitplaatsen, waarin een gothisch pogen ligt uitgedrukt. Bijzondere kunstwerken bezit de kerk ook niet, behalve een fraaie zilveren zeventien-eeuwsche godslamp en altaarschel. De met ongewone rijkdom van snijwerk overladen preekstoel is een zonderling specimen van quasie-gothiek.

Merkwaardig mag het heeten, dat de pastoor met goedkeurig van den aartsbisschop J. Zwijsen den patroon der kerk veranderd heeft. Hij koos voor patrones, in de plaats van den H. Ludgerus Maria van den Berg Carmel, wier beeltenis in de gevel der kerk, geschonken door een der parochianen, geplaatst werd. Jammer is het, dat deze patroonsverwisseling is geschied. De H. Ludgerus toch was de

¹⁾ De Godsdienst Vriend dl. 76, blz. 39.

patroon van Loenen en van haar oude kerk, en een Nederlandsche heilige, geboren in de Vechtstreek, in het dorp Zuylen.

In 1858 werd de nieuwe Kruisweg opgehangen en ingezegend door deken W. van Bijleveld. Het kapelletje met de daaronder zijnde grafkelder op het kerkhof werd in 1862 gebouwd op kosten van Laurentius de Maret van Valkenheining, met recht voor hem en zijne familie om daarin begraven te worden. Het volgend jaar werd door Lindsen het orgel gerestaureerd en een nieuwe orgelkast gesneden.

Niet alleen de kerk en hare versiering schonk hij zijne bijzondere aandacht, maar ook toen reeds was hij een overtuigd voorstander van goed katholiek onderwijs. Om tot den bouw van een katholieke school te komen, kocht hij het oude huisje met 70 roeden grond aan het begin van de Kerklaan. En toen in September 1869 het tegenwoordige huis van het hoofd der school werd aanbesteed, begreep niemand, wat de pastoor met het bouwen daarvan in den zin had, maar hij bestemde het toen reeds voor het doel, waarvoor het thans dient. Het werd aangenomen door Jac. Houweling en Th. van Hilten. De school werd eerst aanbesteed vier jaren later 25 Juni 1872 volgens het plan van den architect Tepe uit Utrecht. Reeds 5 Nov. van het zelfde jaar werd deze na de inzegening plechtig volgens het verlangen der kerkelijke overheid in gebruik genomen. Als eerste hoofd der school trad toen op Gerardus Martinus Verschure, die tot aan zijn dood 13 Juli 1910 zijn taak met veel toewijding vervuld heeft.

Het kerkhof, dat in de toekomst te klein zoude blijken te zijn, vergrootte hij, waartoe C. Ruwiel den benoodigden grond schonk.

De bij uitstek ijverige herder overleed tijdens het H. Misoffer bijna plotseling 21 Febr. 1879. Na hem kwam hier als pastoor:

Antonius Andreas Haarmans. Hij was geboren te Utrecht 29 November 1828,

priester gewijd in Aug. 1854, kapelaan te Oldenzaal tot 5 Oct. 1866, pastoor te Helleendoorn tot 1879, waar hij een nieuwe kerk bouwde en een nieuw kerkhof aanlegde. In 1881 benediceerde hij hier het nieuwe gedeelte van het kerkhof. De thans nog bestaande Kruisweg werd door hem opgericht en ingezegend 8 Dec. 1886.

Evenals zijn voorganger was een plotselinge dood zijn deel. Men vond hem des morgens te Nederhorst den Berg, alwaar hij op bezoek was, dood in zijn bed 26 Febr. 1894.

Aan een zijner kapelaans, die onder zijn pastoraat hier werkzaam was, mag hier in het bijzonder een woord worden gewijd, n.l. Henricus Adrianus van Spanje. Hij was geboren te Utrecht 15 Nov. 1856. Na zijne voorbereidende studies met schitterend gevolg te hebben afgelegd op de seminaries Hageveld en Rijsenburg, werd hij 15 Aug. 1880 priester gewijd. Aangeemoedigd daartoe door zijne Kerkelijke Overheid begaf hij zich naar Leuven, om aan de Alma Mater zijne godgeleerde studies voort te zetten, bepaaldelijk in het canonieke recht. Als licentiaat jur. can. keerde hij in den zomer van 1885 definitief uit Leuven terug, wijl zijn uiterst zwakke en altijd sukkelende gezondheid een lang verblijf daar niet raadzaam maakte. ¹⁾

Te Loenersloot werd hij 30 Sept. 1885 benoemd tot kapelaan.

In deze uitgestrekte parochie was hij gedurende ruim zeven jaren met de grootste toewijding werkzaam voor 't zielenheil, dat hij tot iederen prijs trachtte te bevorderen. Hoe was hij niet bemind bij de polderwerkers, die toen hier werkzaam waren aan het graven van het Merwedekanaal. Hij zocht hen op in hunne hutten en keeten en wees hen dan zacht doch dringend op hunne plichten. Wie zal zeg-

¹⁾ Nederl. Kath. Stemmen 1899 no. 42; Nieuw Nederl. Biogr. Wdb. II, 1349.

gen, hoeveel goed hij onder hen gesticht heeft¹⁾. Ondanks deze drukke missionaris arbeid vond hij nog tijd genoeg, om de leiding van het zangkoor op zich te nemen, en het met zijne muzikale kennis voor te lichten in de streng kerkelijke richting. Maar in vrije uren bleef de beoefening van gewijde wetenschap en letteren hem toch het liefst. Tot zeer laat in den nacht kon men op zijn kamer de lamp nog zien branden, zich bijna geen nachtrust gunnend, om zich met de studie bezig te houden. Doch door zijn voorzichtigen critischen aard kwam hij er wellicht niet toe, om als publicist op te treden. Toch is het „Leven van den H. Bonifacius” door een R. K. Pr., dat in 1889 annoniem verscheen bij de firma Bekker, met een aanbevelend woord van prof. J. A. de Rijk, van zijn hand. Ook werkte hij mede aan de „Neerlandia Catholica”²⁾.

Maar voor de parochie Loenersloot is van bijzonder belang de studie welke hij maakte, om het graf te kunnen vinden van den H. Hungerus, die binnen de grenzen van deze parochie begraven ligt. Daarom een kort woord over dezen heiligen bisschop en de plaats waar diens gebeente rust.

Van de jeugd van den H. Hungerus is niets bekend³⁾. Sommigen houden hem voor een Fries van geboorte. Hij schijnt in Utrecht als priester wel een heilig, maar meer verborgen leven geleid te hebben, en slechts op aandringen van den Heiligen Odulphus de aandacht te hebben getrokken bij het openstaan van den bisschoppelijken zetel. Hij was eenigszins misvormd van uiterlijk, en werd daarom wellicht minder geschikt

1) Een nog aanwezige lijst vermeld 47 Katholicken, die hij geregeld bezocht.

2) Zie aldaar blz. 62.

3) J. A. F. Kronenburg, Neerlands Heiligen in de Middeleeuwen I, 76.

gekeurd, om in het openbaar te werken; doch door de keus der kanunniken verheven, heeft hij in handel en wandel zoo den goeden geur van Christus verspreidt, dat hij een der heiligste opvolgers van den grooten Willibrord en Bonifacius geweest is. Allen prijzen zijn deugd; de meesten roemen ook zijn geleerdheid. Terwijl hij door de Katholieken van ons vaderland als een heilige wordt vereerd en zijne gedachtenis op 22 Dec. gevierd wordt, vindt men hem ook door de Protestantsche geschiedschrijvers met lof vermeld. Hij werd tot bisschop gekozen, waarschijnlijk in 854. 't Was een moeilijke taak die hij aanvaardde. Reeds was Walcheren door de Noren geplunderd, Tiel in vlammen opgegaan, Dorestad verwoest, de Betuwe overmeesterd. Eindelijk werd in 857 de bisschopstad, het sterke Utrecht belegerd en ingenomen.

Hunger ontsnapte met eenigen der zijnen aan de woede der heidensehe overwinnaars en vluchtte naar Prüm in het Luxemburgsche, waar Lotharius II zijn verblijf hield. Deze vorst schonk hem bij giftbrief van 11 Januari 858 het St. Pietersklooster te Berg of Odiliënberg. Hier vestigde hij zich, stichtte er een kapittel van kanunniken, dat 7 eeuwen later tot Kathedraal-kapittel verheven werd. Van hieruit bestuurde hij zijn bisdom.

Zijn aanzien verminderde hierdoor niet bij de kerkelijke en wereldlijke vorsten. In 858 ging hij met de aanzienlijkste prelaten van het Frankische rijk ter Kerkvergadering van Toul, waar de gewichtigste aangelegenheden van godsdienst en staat behandeld werden. In 860 teisterden verschrikkelijke stormen en overstromingen zijn bisdom: Holland, het Sticht, de Betuwe. Dit jaar heette het noodjaar. Maar erger nog woeden de stormen van de hartstochten aan het hof van Lotharius II. Deze vorst, wellicht in den waan, dat hij door zijne schenkingen de bisschoppen in alles aan zijn wil onderworpen hield, verstootte zijne

wettige gemalin Theutberga en trad met Waldrada in het huwelijk. Dit ergerlijk feit werd te Rome gehoord. Paus Nicolaas I (858—'67) zond gezanten ten einde de zaak te onderzoeken. Deze werden bedrogen. De paus gelastte daarop een vergadering der bisschoppen. Zij kwamen te Aken bijeen in 862, doch werden ook misleid, terwijl sommigen, meer hoveling dan priester, reeds te voren door Lotharius voor hem gewonnen waren. Slechts twee bisschoppen toonden zich hier mannen van geweten en karakter en lieten het „non liceat” (= het is niet geoorloofd) den plicht vergeten vorst in de ooren klinken. En een van deze twee is de bisschop van Utrecht Hunger (Kronenburg naar redeneering van prof. Wensing: Zie Kerkelijk Nederland 1856,) — Mol spreekt van eene vergadering van rijks grooten te Metz in 863, waar Hunger niet verscheen wegens ziekte. Dit is niet in tegenspraak met het vorige, maar zoude een tweede vergadering geweest zijn. De paus noodzaakte Lotharius II eindelijk zijn eerste gemalin terug te nemen en haar in hare rechten te herstellen. Heerlijke zedelijke overwinning, zegt Nuyens, door de Kerk behaald.

In soortgelijke aangelegenheid van graaf Boudewijn van Vlaanderen schijnt het gezag en de invloed van Hungerus te zijn ingeroepen, en gunstig gewerkt te hebben ter gelukkige oplossing.

Intusschen hadden de omstandigheden te Utrecht een eenigzins betere wending genomen, zoodat de H. Odulphus wederom binnen Utrecht woonde en daar stierf omstreeks 865.

Ook de H. Hunger schijnt in die dagen zich in de nabijheid zijner zetelstad te hebben opgehouden en tenminste nu en dan Utrecht weer bezocht te hebben. Immers een 900 jaren na zijn dood (22 Dec. 866) vond men zijn gebeente nabij Utrecht. De maandelijksche Nederlandsche Mercurius van October 1760 bevatte het volgende be-

richt: „Tusschen Nieuwersluis en Breukelen heeft een zeker heer van aanzien te Amsterdam een lusthuis, en daar achter eenig weiland liggen, 't geen tot eenig ander gebruik zullende geappropriëerd worden, door arbeidslieden wierd omgespit; deze lieden ontdekten in 't graven, niet zeer diep in de aarde een doodkist, die, nadat daarvan was kennis gegeven aan den eigenaar des lands, met vele moeiten en arbeid uit den grond gedolven wierd, wanneer men bevond, dat deze wel omtrent twee duizend ponden zwaar was. De kist opengemaakt zijnde vond men daarin het bekkeneel, eenige beenderen en zeer witte tanden van een mensch en veel stof, alsmede eenige weinige penningen, waaruit men na onderzoek, uit goede gronden heeft opgemaakt, dat deze kist het stoffelijk overschot bevat van den H. Hungerus, elfde bisschop van Utrecht, een Fries van geboorte, die om zijne zonderlinge godsvrucht en geleerdheid door toedoen van den H. Odulphus, tot die hooge waardigheid verheven werd. Het is waarschijnlijk, dat gemelde Hungerus, voor omstreeks 900 jaren overleden, in een tijd, dat het Utrechtsche bisdom, wegens de schrikkelijke verwoestingen der Noormannen in druk en ellende zat te zuchten, aldaar in stilte door het Kapittel zal begraven zijn geworden”.

Nadat pastoor J. H. Hofman eenige gelijkkluidende berichten had gepubliceerd (Arch. Aartsb. Utr. XXI, 243) deelde Mgr. B. H. Klönne het boven afgeschreven bericht uit de maandelijksche Nederlandsche Mercurius mede, en vulde dat nog aan met de volgende aantekeningen, welke hij vond in de bibliotheek van het Begijnhof: „1758 of eenige jaren later. Een boer, het land ompittende, stiet op een harde steen. Vervolgens al verder rond stotende, merkte hij dit een vierkante langachtige steen te zijn, en de aarde daar afgeschopt hebbende, zag dat het was een steenen kist, in hetwelk begraven was het lichaam van St.

Hungerus, zooals bleek uit de letteren op de zerk. Een menigte volks van alle kanten samengevloed opende de kist, en vond het lichaam daarin, zooals hetzelfde begraven was; doch roerende vielen alle gebeenten in malkander, en ieder nam een stuk daarvan zoo het hem voor de hand was, doch de heer van Loendersloot of Kronenburg heeft al deese overblijfselen bij hem laten brengen, deselve in een kist gesloten en met staatsie in gemelde kerk begraven (Arch. Aartsb. Utr. XXII, 313).

Mgr. Klönne wilde nu trachten om de plaats, waar het gebeente van den H. Hungerus ten tweede male werden neergelegd te ontdekken. „Met dit document voorzien”, zoo schrijft hij, „ving ik een verkennings-tocht aan, en stapte den 2^{den} November eerst te Breukelen af, niet omdat ik meende daar mijn einddoel te bereiken, maar om bij den toenmaligen pastoor van Vuuren nadere inlichtingen in te winnen. Heel toevallig heerschte onder zijne parochianen de meening, dat in de afgesloten kapel der protestantsche kerk van Breukelen een bisschop begraven lag; maar na het kort verhoor van een paar werklieden bleek mij, dat die volksmare op geen goede gronden steunde. Toen begaf ik mij naar Loenersloot, om aan kapelaan van Spanje, van wiens scherpzinnigheid ik groote verwachtingen koesterde, het doel mijner nasporingen bekend te maken. Met gepaste en plichtmatige ijver zette hij het onderzoek voort; maar helaas, zoowel de vindplaats der boeren, als de plek, waar het heilig gebeente in de kapel van Kronenburg werd neergelegd, bleef voor hem en dus ook voor mij verborgen”. Is dus de plaats niet juist te bepalen, toch is het volgens de gegevens zeker, dat deze te vinden moet zijn op de tegenwoordige weide aan den straatweg tusschen Loenen en Nieuwersluis, waar eens het kasteel Kronenburg stond. Het is de weide schuin tegenover de boerderij, bewoond door A. de Reuver, als

dusdanig nog kenbaar aan de breede sloot en de vijver in het midden. Het mag dus voor deze parochie een voorrecht heeten, binnen haar grenzen het graf te bezitten van den H. Hungerus.

Op 14 Nov. 1892 werd kapelaan van Spanje benoemd tot rector van het pas opgerichte gesticht „Larenstein” te Velp bij Arnhem, een filiaal van „de Goede Herder” te Zoeterwoude. Hier is hij voor zijne kleine kudde, inzonderheid voor de verdoolde schapen daaronder, wel in den edelsten zin des woords een goeden herder geweest. Gaarne zoude hij op „Larenstein” zijn dagen hebben besloten, in stilte en rustige, doch rusteloze arbeidzaamheid, die hem zoo lief was.

Maar de geest van offer, dien hij zich door gestadige oefening zoo bovenmate had eigen gemaakt, deed hem zeker even bereidwillig zijn dierbaar „Larenstein” verlaten, toen Mgr. de Aartsbisschop hem 8 Mei 1896 riep naar Rijsenburg, om er den leerstoel der Moraaltheologie in te nemen.

Professor van Spanje was voor dit gewichtig ambt als aangewezen. Aan een scherp en doordringend verstand, aan uitgebreide wetenschap, door jarenlange studie verkregen, aan een meer dan gewone menschenkennis, aan degelijke, in de school des lijdens geoefende godsvrucht en deugd, paarde hij die echte „prudentia”, welke niet in schroomvallig aarzelen bestaat, maar die na rijp beraad een rijp oordeel weet te geven en het rechte woord te spreken op de rechte plaats. Onnoodig te zeggen, dat de studenten hun leermeester, die zich om hunnentwil zoo heldhaftig gestadige moeite en opoffering getrooste, en wiens heldere lessen zij niet konden bijwonen zonder rijker te zijn geworden aan kennis en ervaring, hoog vereerden in dankbare liefde.

Zijne steeds pijnlijker wordende kwaal noopte tot een moeilijke operatie, als laatste

redmiddel, waartoe in den ochtend van 7 Oct. 1899 werd overgegaan in het Andreasgesticht te Utrecht. Maar de uitslag was niet bemoedigend, zoodat op 9 October hem de laatste H.H. Sacramenten werden toegediend, en nog dienzelfden avond het einde intrad.

Deze priester, wiens leven een bijna voortdurend martelaarschap is geweest, is de zegekroon gaan halen. Deze leermeester, die in vele jaren velen heeft opgeleid ter gerechtigheid, schittert thans, naar Dante's voorspelling, als een eeuwige ster aan den trans der triumpheerende Kerk. Daar beschijne hem in eindelooze glans het licht van God, den Heer der Wetenschappen, in welks afschaduwing hij onverpoosd kracht en licht en troost heeft gezocht op zijn droevig levenspad.

Onder groote deelneming had 13 Oct. op het seminarie de plechtige uitvaart en begrafenis plaats¹⁾. Een simpel kruis wijst op het onder hoog geboomte verscholen kerkhof, de plaats aan waar het stoffelijk overschot van dezen geleerden en eenvoudigen priester rust.

Gerardus Joannes Luttikhuis was geboren te Reutum op Luttikhuis 29 Nov. 1839. Hij begon zijne studiën aan het gymnasium te Ootmarsum en voltooide deze aan de seminaries van Culemborg en Rijsenburg. De H. Priesterwijding ontving hij 10 Aug. 1865 en werd 20 Oct. d. a. v. assistent te Geesteren, wegens ziekte van den kapelaan aldaar: Gerardus Joannes Boeverink. Toen deze 13 Februari 1866 overleden was, ontving Luttikhuis 18 Febr. zijne aanstelling tot kapelaan. Aldaar verbleef hij tot 1871, toen hij als kapelaan werd overgeplaatst naar Enschede. In 1879 werd hij tot pastoor benoemd te Enter, alwaar hij een bijzondere katholieke school stichtte, waarvoor hij in het aartsbisdom

¹⁾ Nederl. Kath. Stemmen 1899, no. 42,

collecteerde. Den 16^{den} Maart 1894 werd hij aangesteld tot pastoor te Loenersloot.

Reeds spoedig vatte hij het plan op, om alhier een zusterhuis met meisjesschool op te richten, doch door gebrek aan geldmiddelen en te weinig medewerking der parochianen heeft hij dit plan moeten laten varen.

In 1897 ontstond er wederom een grensgeschil en wel aan de nog onaangevochte zijde van Nederhorst den Berg. Men beweerde dat de Hoekerpolder volgens de grensregeling van Mgr. Zwijzen tot Loenersloot behoorde. Deze quaestie werd in der minne opgelost. Doch de grensregeling ten opzichte van Nederhorst den Berg was nog niet juist genoeg bepaald. In 1899 werd de grens nauwkeuriger aangegeven in een schrijven van den Aartsbisschop, dat van den preekstoel aan de geloovigen moest worden voorgelezen. Het is van den volgende inhoud:

HENRICUS VAN DE WETERING,

DOOR DE GENADE GODS EN DE GUNST

VAN DEN APOSTOLISCHEN STOEL

AARTSBISSCHOP VAN UTRECHT.

Aan de geloovigen van de parochie Loenersloot,

Zaligheid in den Heer!

Daar de grensregeling tusschen het Aartsbisdom Utrecht en het Bisdom Haarlem tot dusverre op meerdere punten niet genoegzaam omschreven was, heeft het Z. H. den Paus behaagd, dezelve bij Decreet van de H. Congregatie tot Voortplanting des Geloofs van den 25sten Januari 1899 nader te omschrijven en te bepalen, welke omschrijving en bepaling voor zoover het de parochie Loenersloot betreft, luidt als volgt:

Bemerking: Als er gezegd wordt, dat de grenslijn loopt over- door- langs eenen weg, vaart, dijk enz., of dien volgt — dan wordt de lijn gerekend

dien weg, vaart, dijk enz. te scheiden, zoodat aan de eene zijde alles aan de rechts of links gelegen parochie behoort, en aan de andere zijde alles tot de tegenoverstelde, ten ware uitdrukkelijk het tegendeel verklaard worde.

Grensregeling tusschen de parochiën.

12. Nederhorst den Berg—Loenersloot. In het punt aan den Indijk tegenover den Molenvliet onder Klein-Baambrugge gaat de grenslijn Zuidwaarts langs den Indijk voort met uitsluiting van de buitenplaats "Welgelegen", en loopt dan recht Oostwaarts op de Kortehoefsche wetering aan. Het Hemeltje aldaar behoort aan Nederhorst den Berg. Door de Kortehoefsche Wetering komt de lijn aan den Meerdijk, waar de grens van Loenersloot met die van Kortehoef samenvalt.

Terwijl wij deze grensregeling ter uwer kennis brengen, herinneren wij u er aan, dat dienovereenkomstig al degenen, die aan deze zijde van de aangegeven scheidingslijn woonachtig zijn, behooren tot de parochie van O. L. Vrouw van den Berg Carmel te Loenersloot.

En zal dit ons schrijven in de Parochiekerk van Loenersloot op de gewone wijze worden voorgelezen en bekend gemaakt op den 4^{den} Zondag in de Vasten, den 12^{den} Maart 1899.

Gegeven te Utrecht, den 4^{den} Maart 1899.

De Aartsbisschop van Utrecht,

† H. VAN DE WETERING.

Door aanmoediging van pastoor Luttkhuis bloeide ook in deze parochie het vereenigingsleven op. Door kapelaan H. G. G. Overbeek werd in 1896 de R. K. Werklieden-Vereeniging „St. Jozef” opgericht, welke meer dan een jaar hare vergadering hield in de bovenzaal van den heer J. van Nes, die deze daartoe vrijwillig in gebruik

afstond. Spoedig verrees een eigen gebouw, waarvan door kapelaan Fr. L. Stockmann op 27 April 1897 de eerste steen werd gelegd. Onder kapelaan Dr. W. Blom kwam hier tot stand het Kruisverbond, bij welks oprichting 4 Sept. 1904 Dr. Verhagen, prof. te Rolduc een boeiende en pakkende rede hield. Den 4^{den} Sept. d. a. v. werd de Mariavereeniging en Annavereeniging opgericht. Ook de Roomsche spoorwegmannen sloten zich aaneen onder de hoede van St. Rafaël.

Ruim achttien jaren mocht pastoor Lutikhuis alhier de herderlijke bediening waarnemen totdat de dood hem opriep. Het was op Zondag 20 Oct. 1912, dat onder beide H.H. Missen den geloovigen werd medegedeeld vanaf den preekstoel, dat de pastoor 's avonds te voren omstreeks 7 uur zacht en kalm tot een beter leven was overgegaan. De plechtige uitvaartdienst had plaats 23 Oct. d. a. v., waarbij Dr. W. Blom in eenvoudige en treffende woorden het beeld schetste van den ontslapen herder, als een man des gebeds, vol nederigheid en van een soberen levenswandel. Zijn stoffelijk overschot werd bijgezet in de grafkelder onder de kapel. Als zijn opvolger werd benoemd op 15 November 1912:

Fredericus Bernardus Franciscus Stroetman, te Arnhem geboren 30 October 1864. Hij werd priester gewijd te Utrecht 15 Aug. 1887 en was achtereenvolgens werkzaam als rector te Neede — bijkerk destijds van Rietmolen —, als kapelaan te Groenlo, Montfoort, Worcum, Schalkwijk en Duistervoorde. In 1904 werd hij tot pastoor benoemd te Nieuw-Schoonebeek. Eenige geschriftjes van zijn hand zagen het licht: Godsdienst-ontwikkeling (Sittard 1907), Levens-Kunst ('s Bosch 1908), beide uitgaven van de Willibrordus-vereeniging. — Roomsche Verweer tegen moderne aanmatiging en aantijging, woord en wederwoord aan Dr. A. C. Leendertz, Ned. Herv. predikant te Coevorden (Coev. 1911).

LIJST VAN KAPELAANS

die hier werkzaam waren.

C. de Backer	1726—1723
C. de Bruin van Barendrecht	1726
G. A. Raben	1730—1733
H. Haakman	1733—1734
N. van der Sande.	1734—1737
B. W. van der Ketten	1737—1737
J. Snoek	1744
A. F. Scheers	1756
J. B. Eeltjes.	1784
A. Blom	1820
C. Pompe (deservitor)	1839
J. Steenhof	1853—1853
M. Bernsen	1853
G. Goldewijk	1859—1869
B. C. H. Munninghoff	1869—1871
M. H. Joerissen	1872—1880
J. W. Jonker	1880—1885
H. A. van Spanje	1885—1892
B. A. de Wit	1892—1894
V. Weeninck (assistent) . . .	1893—1894
H. G. A. Overbeek	1894—1896
F. L. Stockmann	1896—1898
B. H. Mulder	1898—1900
J. J. Joosten	1900—1902
J. J. van den Berg ,	1902—1903
J. H. Alfrink	1903—1904
W. F. H. Blom	1904—1905
P. J. Boekhorst	1905—1909
H. S. Mölder (assistent) . . .	1906—1907
H. J. Peters.	1909—1910
L. J. van der Heijden	1910
F. G. Wartna (assistent) . . .	1912
	Mei-Nov.

IMPRIMATUR.

Dr. LEO BEKE, O. E. S. Aug.
Lib. Cens.

Ultraj., die 17^a mensis Octobris 1913.